

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 144 2023

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2024 och för recensioner 1 september 2024. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–43–8

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2024

Öppen sektion

Kunskapsskapande och ämnesval

Lärdomsprov om äldre författare på svenska i Finland

AV ANNA BISTRÖM¹

Akademiska lärdomsprov speglar kunskapsskapande processer – både forskningstraditionen och nyskapande brott mot den. Syftet i den här artikeln är att kvantitativt studera mönster i hur olika författare i den finländska litteraturen på svenska 1830–1930 studerats i lärdomsprov för magister- och doktorsexamen. Vilka mönster och utvecklingslinjer i forskningen ser man exempelvis i fråga om kön, eller i ett tidsperspektiv, utifrån valen av författare som studeras i lärdomsproven? Jag är ute efter att spåra övergripande trender utifrån metadata; därmed görs inte näranalys av enskilda arbeten. Artikeln har karaktären av grundforskning, men ger som en teoretisk kontext perspektiv på hur makt och exempelvis genus samverkar i de kunskapsskapande processerna och i valen av studieobjekt i lärdomsprov. Den fungerar som en vägkarta som pekar ut punkter där senare forskning kunde fördjupa diskussionen ytterligare. Samtidigt ger artikeln även ny kunskap om enskilda, mera flitigt studerade författares position i forskningen. I mitt material ingår doktorsavhandlingar om den svenska litteraturen i Finland skrivna både i Finland och andra länder, exempelvis Sverige. I fråga om magisterarbeten innehåller de databaser jag använt främst arbeten skrivna vid finländska universitet.² I en senare artikel under arbete kommer jag att analysera olika kvantitativa utvecklingslinjer närmare i ett mera avgränsat material som består av ämnen för de nyaste avhandlingarna pro gradu skrivna vid de finlandssvenska litteraturvetenskapliga utbildningarna.

En central fråga för artikeln är hur nya perspektiv och författarskap introduceras i forskningen. Är yngre forskare och studenter föregångare vad gäller att introducera tidigare outforskade författare och kategorier av litteratur, eller ligger lärare och etablerade forskare i framkanten? Man bör minnas att studenter inte alltid valt ämnen fritt; tidigare var det vanligt att läraren valde eller föreslog ett ämne, särskilt för magisterar-

beten, och fortfarande baseras ämnesvalet på en diskussion mellan skribent och handledare även om praxisen idag är att skribenten själv är drivande i ämnesvalet. I tillägg kan akademisk framgång ha samband med val av ”rätt avhandlingsämne” och ”rätt handledare” som Ulf Malm, med stöd hos Pierre Bourdieu, tar upp i en ämneshistorisk studie.³ Malm påpekar samtidigt utifrån sin egen studie av påbyggnadsuppsatser i litteratur vid Uppsalainstitutionen 1965–1975, att de studenter som inte har ambitioner att fortsätta till forskarstudier är friare i fråga om ämnesval.

Jag har min utgångspunkt i litteraturvetenskapens ämneshistoria men har valt att också beakta lärdomsprov i andra discipliner. Min infallsvinkel ger en bredare bild av författarnas genomslag som ämne och uppmärksammar att det inte alltid är litterära aspekter som står i centrum för arbetena, likafullt som de litterära texterna kan studeras ur andra än litteraturvetenskapliga perspektiv. Detta anknyter till hur litteraturvetenskapen ofta definierat sig genom gränsdragningar mot andra discipliner: det är inte studieobjektet litteratur som i absolut mening definierar litteraturvetenskap.⁴ Förutom att litteraturen kan studeras också i andra discipliner, är också själva litteraturbegreppet öppet för diskussion, och litteraturvetare studerar ibland andra objekt än själva litteraturen.⁵ Inte heller metoden är en oföränderlig och absolut gemensam nämnare för litteraturvetenskapen. Olli Löytty har i en översikt baserad på ett key note-föredrag förespråkade en mera dialogisk och flexibel litteraturvetaridentitet.⁶

Tidigare forskning

Kvantitativ information om lärdomsprov kring finländska författare på svenska har inte analyserats i tidigare forskning, och det är överlag sparsamt med forskning om finländska lärdomsprov och litteraturutbildningar. En del förteckningar och bibliografier över finländska avhandlingar pro gradu och andra lärdomsprov har sammanställts, men de inkluderar inte analys av resultaten.⁷ De är ändå nyttiga för mig för att göra jämförelser och uppskatta vilka luckor som finns i de databaser jag använt.

I Yrjö Varpios ämneshistoriska studie från 1986 beskrivs (utan fokus på lärdomsprov) mera allmänna trender i litteraturvetenskapens utveckling, exempelvis hur nykritisk teori bryter in från 1950- och 1960-talen, den textanalytiska metoden etableras och bryter en biografisk tradition med stormännens livshistoria i centrum: samtidigt växer litteraturutbildningen- och forskningen i Finland.⁸ Varpio behandlar även hur den nationalistiska litteratursynen småningom ger vika för dels formalistiska uppfattningar, dels samhällsinriktade studier, och man öppnar sig för det internationella litteraturfältet.⁹ Intresset förkjuts också från den finländska autonomtidens litteratur mot litteraturen under Finlands period som självständigt land.¹⁰ I Erkki Sevänens avhandling finns likaså några övergripande kommentarer om litteraturutbildningen och

-undervisningen i Finland. Sevänen påpekar exempelvis hur osynlig undervisningen kring modernismen var i universitetsutbildningen på 1920- och 1930-talen.¹¹

Huvuddrag i finländsk litteraturhistorieskrivning och forskning som också lyfts fram i tidigare studier är att enstaka författare inom den äldre litteraturen (särskilt 1800-talet) fått stort utrymme, bland de svenskspråkiga särskilt nationalskalden J.L. Runeberg, vilket har setts mot bakgrund av en nationell agenda och en Runebergskult, medan modernistisk och samtida litteratur fått plats senare; därtill har manliga författare överlag fått mera plats i forskningen.¹² Jag har tidigare lyft fram, utifrån referenser till sekundärlitteratur, bland annat att den finlandssvenska modernismen numera gett upphov till riklig forskning och att en del kvinnliga författare fått stort utrymme, samt att vissa kvinnliga författare som tidigare beskrivits som osynliga fått synlighet via de senaste decenniernas kvinnolitteraturforskning.¹³ Också i den fortsatta diskussionen gör jag punktvisa jämförelser med mina tidigare studier, som mera allmänt diskuterar forskningsläget och referenser till sekundärlitteratur om den finländska litteraturen på svenska 1830–1930.¹⁴

Till skillnad från i Finland, där få systematiska och breda studier på området gjorts, har den ämneshistoriska forskningen och debatten tidvis varit livlig i Sverige de senaste decennierna. De svenska studierna beskriver främst det svenska fältet, även om finlandssvenskt material beaktas i en del av dem. I min studie är det intressant att jämföra med den svenska forskningen eftersom de svenska litteraturerna i Sverige och Finland är delvis överlappande kretslopp, men också för att det är intressant att se om forskningen kring den svenska litteraturen i Finland är lika traditionsbunden som den svenska litteraturforskningen visat sig vara i de studier som gjorts.

Utifrån olika förteckningar över avhandlings- och uppsatsämnen analyserar Louise Vinge och Anna Nordenstam, på 1970- respektive 1990-talet, kvinnors framträdande på det svenska litteraturvetenskapliga fältet och manliga/kvinnliga författare som studieobjekt.¹⁵ Vinge uttrycker på 1970-talet oro för att det bildas en litteraturforskningens ”damavdelning” där kvinnliga författare enbart studeras av (en minoritet av) kvinnor. Nordenstam påpekar att de manliga författarna fortfarande är i majoritet som undersökningsobjekt på 1990-talet, trots att andelen kvinnliga forskare ökar och kvinnliga forskare studerar kvinnliga författare i högre grad än vad manliga forskare gör.¹⁶

Att manliga författare dominerar som material, i likhet med svenska ämnen, syns också i Ulf Malms tidigare nämnda studie om påbyggnadsuppsatser vid Uppsalainstitutionen 1965–1975 (då ämnet bytte namn från Litteraturhistoria med poetik till Litteraturvetenskap) som utgör del av ett större ämneshistoriskt projekt.¹⁷ Förvånande finner Malm den ringa mängden arbeten om 1900-talskanon,¹⁸ liksom det faktum att arbeten med ett marxistiskt perspektiv saknas och även arbeten med feministiskt perspektiv är få, trots att dessa ämnen var aktuella i tiden.¹⁹

Inom samma projekt som Malm studerar Michael Gustavsson litteraturteorins expansion och konsolidering utifrån svenska doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap 1976–1995.²⁰ Marta Ronne ser på studier, examina och kunskapssyn hos kvinnliga litteraturstudenter 1900–1940, och drar slutsatsen att kvinnliga studenter stod i ett dubbelt förhållande till akademien genom att anamma och behärska det dominerande paradigmet under sin tid men i sina uppsatser småningom inkludera flera referenser ur ickeakademisk kvinnolitteraturforskning.²¹

I materialet för Hanne-Lore Anderssons doktorsavhandling *Doxa & debatt. Litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000* ingår recensioner i tidskriften *Samlaren*, som i många fall behandlar doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap. Trots att Andersson inte genomför mera systematisk kvantitativ analys, gör hon intressanta observationer av materialet.²² Hon skriver exempelvis att spektrat är brett vad gäller olika avhandlingssämnen men att det som dominerar är monografier om enskilda författarskap utifrån en enskild kritiker eller filosof. Liksom tidigare forskare påpekar hon att manliga forskare tenderar att skriva om manliga författare, medan kvinnor skriver om både kvinnliga och manliga författare. I ett appendix sammanställer Andersson också en lista över doktorsavhandlingarna i svensk litteraturvetenskap åren 1997–2003 och recensioner av dem.

Enligt Andersson är de starkaste inslagen i litteraturvetenskapens doxa vid tiden för avhandlingen vad hon kallar det litteraturvetenskapliga hantverkskunnandet, textanalytisk kompetens och praktik, och att ens skrivande motsvarar genreförväntningarna. Den största förändringen har skett i fråga om objektsvalet. Man undersöker modern eller samtida svensk litteratur, medan tidigare forskning fokuserade äldre svensk litteratur. Andersson menar att doxa är föränderligt – fast oftast förändrats långsamt.²³

Ytterligare perspektiv på ämnet, men utan fokus på lärdomsprov, ger Torbjörn Forslids och Anders Ohlssons bok *Hamlet eller Hamilton?*, ett inlägg i en aktuell diskussion om litteraturvetenskapens kris.²⁴ Forslid & Ohlsson tar avstånd från en pessimistisk syn på ämnets framtid, samtidigt som de med stöd i bland annat det svenska Högskoleverkets utvärdering av litteraturvetenskapen 2006 beskriver en traditionell vetenskap som är i otakt med sin tid.²⁵ Intressant som bakgrund för min artikel är även Anna Williams studie av kvinnor och kanon i litteraturhistoriska verk på 1900-talet.²⁶ Perspektiv på utvecklingen i den litteraturvetenskapliga utbildningens kontext ges också i flera bidrag i konferensvolymen *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning* utgiven 2013.²⁷ Den kanondiskussion som studier inom området ofta anknyter till väljer jag ändå huvudsakligen att lämna utanför min egen studie. Resultaten kan visserligen fördjupa sådana frågeställningar, men ger i sig inte svar på vilka författare som kanoniseras och vilken betydelse lärdomsprov har i kanonisering.

Sammantaget tycks den tidigare forskningen visa på en traditionsbunden forskning

och disciplin som förändras – men långsamt. Utvecklingslinjer som uppmärksammas är ett ökat intresse för kvinnliga författare och rörelsen från ett starkt fokus på äldre litteratur, mot en öppning för studier om nyare litteratur – som tidvis också anses ha blivit dominerande, i samhället överlag,²⁸ men också som studieobjekt. Exempelvis en del feministiska forskare har rentav uttryckt en oro för historielöshet mot bakgrund av att dagens genusvetenskap, i jämförelse med litteraturvetenskap, är en mindre historisk disciplin och ofta utgår från samtidsmaterial.²⁹

Lisbeth Larsson har en viktig poäng då hon, i samband med den genusmedvetna litteraturforskningens framväxt, påminner om att historieskrivningen inte bara är en linjär berättelse där man går från klarhet till klarhet – på vägen finns också kamp, repetitioner, förluster.³⁰ Nya perspektiv på kön och ifrågasättanden av en given kvinnokategori, som även påverkar målen för arbetet,³¹ skapar möjligen sin egen problematik i försök att utvärdera den genusmedvetna forskningens genomslag kvantitativt. Jag hoppas ändå med min studie visa att det är meningsfullt att se på utvecklingen, i fråga om bland annat kön och tid, också i kvantitativt perspektiv.

Kvantitativa perspektiv och teori om kunskap

En av de teoretiska kontexterna i artikeln är, liksom i mina tidigare delstudier, Katherine Bodes kritik av tendensen att knyta litteratur endast till tiden för dess produktion och utgivning.³² Bode förordar att vi ska se det litterära systemet som en kontinuerligt pågående dialog, där verkens senare liv även har betydelse. Lärdomsproven utgör ett av de forum där dialogen kring både samtida och äldre litteratur förs och fortsätter.

Bodes tanke om en kontinuerligt pågående dialog kan också knytas till den teoretiska diskussionen kring kunskapshistoria och kunskaps-cirkulation, som tar fasta på att processerna genom vilka kunskap cirkulerar också formar och transformerar kunskapen, vilket baserar sig på bland annat historikern Philipp Sarasins tankar.³³ Man har bland annat lyft fram betydelsen av den plats eller det medium där kunskap förmedlas eller cirkulerar. Med Helge Jordheim kan man ifrågasätta synen på mediet enbart som ett fortskaffningsmedel för eller en bärare av en kunskap som i sig är oföränderlig.³⁴ Jordheim lyfter i stället fram hur platsen för kunskaps-cirkulation formar, organiserar och kanaliserar kunskapen.

Lärdomsproven, där studenter och forskare i början av karriären redovisar sin förvärvade kunskap och samtidigt bidrar med ny kunskap, är en sådan plats för kunskaps-cirkulation. Doktorsavhandlingar har en status av etablerad forskning, medan magisterarbeten spelar en mera osynlig roll i det akademiska kunskapsskapandet, och påverkar på indirekta sätt. Exempelvis genom att inspirera den lärare som handlett arbetet kan magisterarbeten påverka den etablerade akademiska forskningen. Den kunskap

som skapas i magisterarbeten lever också vidare utanför det akademiska, via skribenterna som efter examen kan verka exempelvis som lärare eller kulturjournalister.

En annan plats för kunscirkulationen är de databaser som fungerar som informationskällor i min studie. Databaser tillgängliggör och organiserar kunskap och information, men de reglerar också vilken kunskap som är synlig och sökbar, något som jag tidigare formulerat i begreppet databassynlighet.³⁵ Databasresultat är föränderliga och sällan heltäckande. Detta gäller även i denna studie, även om jag manuellt kompletterar resultaten. Användning av kvantitativ metod och digitala informationskällor innebär alltså inte att man presenterar exakta kvantiteter eller säkra bevis. Här stöder jag mig på bland annat Katherine Bodes kritiska diskussion av hur Franco Moretti skriver in en exakthet, objektivitet och universell lagbundenhet i sina resultat som i praktiken inte är möjlig.³⁶ Siffror eller data ses av Bode som representation och argument snarare än objektiv sanning.³⁷ Ett steg vidare går Richard Jean So som belyser hur ”fel” i statistiska modeller, och analysen av felen, i själva verket är ett produktivt sätt att skapa ny kunskap.³⁸

I artikeln ser jag också cirkulation av kunskap i ett maktperspektiv, med stöd i Michel Foucault som beskrivit hur underkuvade kunskaper – kunskaper som marginaliserats och diskvalificerats – kan göra uppror mot den etablerade kunskapen genom genealogier som synliggör maktfördelningen mellan olika former av kunskap.³⁹ Foucault skriver också om hur den i upplysningen rotade synen där kunskap och upplysning ersätter ovetskap och mörker, bör ersättas med insikt om maktkamperna mellan olika, plurala kunskaper.⁴⁰

Universitetet utgör i Foucaults beskrivning ett maktcentrum där kunskaper organiseras och hierarkiseras i namn av en vetenskap som ligger i händerna av de få.⁴¹ Universitetens roll har samband med disciplineringen av kunskap och den singulära Vetenskap som föddes under 1700-talet.⁴² Det Napoleonska universitetet som uppstår vid denna tid är en slags kunskapsapparat med monopol på kunskapen och har enligt Foucault primärt en urvalsfunktion. Det handlar inte om urval av människor i första hand, utan om urval av kunskap, att välja ut den kunskap som kvalificeras, och att homogenisera kunskapen. Med utgångspunkt i Foucaults diskussion kan man fråga sig vilka maktrelationer som synliggörs i valet av studieobjekt i lärdomsprov. Själv vill jag samtidigt påminna om betydelsen av att det finns instanser som kan kontrollera riktigheten i fakta och vetenskapliga rön, men likaså viktigt är att vara medveten om den maktaspekt som Foucault lyfter fram.

Som ett exempel på diskvalificering och kvalificering av kunskap kan man se processen där feministisk litteraturvetenskap långsamt erövrat sin plats i akademien. Birgitta Holm har vittnat om tiden då verk av kvinnliga författare var ovanliga på kurslistorna och de kvinnliga lärarna på universitetet få, och om hur perspektiven småningom

fick plats och en kvinnolitterär kanon skapades.⁴³ Kvinnolitteraturen lästes och diskuterades dock redan tidigare i till exempel flickskoleundervisningen och, som Anna Nordenstam lyft fram, på Karin Westman-Bergs könsrollsseminarium under 1960- och 1970-talen, men då i rum utanför universitetet.⁴⁴ Miljön utanför de akademiska institutionerna kunde vara livgivande för diskussionen, men att denna kunskap inte fick tillgång till universitetets salar eller finansiering kan ändå ses som en diskvalificerande praktik. Därmed fick den inte heller en status som legitim vetenskaplig kunskap. Holm påpekar hur bristen på kvinnolitteratur och kvinnliga förebilder hade effekten att ytterst få skrev om kvinnliga författares verk; antalet avhandlingar skjuter dock enligt henne i höjden på 1980-talet.⁴⁵ Man kan samtidigt påminna om Lisbeth Larssons konstaterande att utvecklingen är mera komplex än en entydig framgångshistoria.⁴⁶ Ett exempel på det påtalar Anna Bohlin i sitt bidrag i samma bok, där hon beskriver hur hennes generation av akademiker fått sin utbildning under en tid då kvinnliga förebilder och feministisk litteraturvetenskap varit en integrerad och rentav önskvärd del av akademien.⁴⁷ Det feministiska uppsatsseminarium som fanns under Bohlins studietid finns ändå inte mera då hon skriver sin artikel 2013.

En reflekterande hållning till kvantitativa resultat, en syn på kunskap som en process snarare än som något färdigt förpackat och en insikt om de maktperspektiv som kan anläggas på kunskapsskapandet – utgör alltså en teoretisk kontext för min studie. I följande avsnitt diskuteras informationskällor, metodiska överväganden och material för studien.

Informationskällor, metod, material

Min artikel anlägger ett kvantitativt perspektiv, med utgångspunkt i databassökningar, kompletterat med kvalitativ analytisk kommentar. Jag instämmer med tidigare forskare som anser kombinationer av kvantiteter, fjärläsning och närläsning som fruktbara, och analysen som en vital del av att göra siffrorna meningsfulla.⁴⁸

Data i artikeln bygger på min tidigare sammanställning över 627 finländska författare som skrivit på svenska under perioden 1830–1930, från J.L. Runebergs debut till den tidiga finlandssvenska modernismen. Tabeller över alla de författare som ingår i sammanställningen har publicerats i samband med en av mina tidigare artiklar.⁴⁹ Sammanställningen baseras på författarbibliografierna i verket *Suomen kirjallijat. Finlands författare*.⁵⁰ I tidigare artiklar har jag bredare och mera översiktlig studerat förekomsten av referenser till sekundärlitteratur om författarna.⁵¹ I föreliggande artikel fokuseras mera specifikt och noggrant referenser till lärdomsprov i Finna. Finna är en samlingsdatabas och söktjänst med kultur- och vetenskapsmaterial, och handhas av hundratal inhemska aktörer.⁵²

Jag har dokumenterat mina resultat i Excel, och därvid kunnat beakta författarnas födelseår och kön utifrån författarnamn. Att på detta sätt könskategorisera författarna kan te sig problematiskt med tanke på identiteter utanför tvåkönsmodellen. En uppdelning utifrån de biografiska författarnas mansnamn/kvinnonamn menar jag ändå att är motiverad, eftersom författare historiskt har kategoriserats utifrån en traditionell syn på kön. Att osynliggöra detta skulle osynliggöra de olika villkor som författarna haft, beroende på i vilken könskategori de placerats.⁵³ I stället för att diskutera ett verkligt eller upplevt genus, diskuterar jag alltså köns kategorier som historiskt har varit betydelsefulla. Min metod medför möjligheter både att se på resultaten på en tidslinje och jämföra resultat för manliga och kvinnliga författare.

Kristina Malmio har påpekat att finländsk litteratur på svenska är en svårinringad kategori, inte minst då begrepp som nation, litteratur, identitet och gräns i hög grad problematiseras idag.⁵⁴ I min sammanställning har författare i bibliografierna inkluderats om de gett ut åtminstone något skönlitterärt verk på svenska mellan 1830 och 1930.⁵⁵ Flerspråkiga författare inkluderas också, med undantag för en rad kända finska författare som har en marginell produktion på svenska, eftersom deras namn ger ett stort antal träffar vilket skulle bli missvisande i mina resultat då dessa författares svenska produktion mera sällan fokuseras i litteraturen.⁵⁶

Bibliografierna och databaserna synliggör fenomenet att många författare kombinerat sitt författarskap med övriga verksamheter, och att detta återspeglas i sekundärlitteraturen. Jag har valt att inkludera även de författare som kombinerar olika roller, och i vissa fall är mera kända för en annan roll än författarrollen, och även referenser som anknyter till författarnas utomlitterära verksamheter. Här stöder jag mig på sociologen Bernard Lahire som lyfter fram författarnas ofta bortglömda ”dubbelliv” och rörelser mellan litterära och andra verksamheter.⁵⁷

Trots att bibliografierna och databaserna som jag använder i studien inte är heltäckande utgör de en rik källa till information om författare och utgivning; de luckor som finns kan ha att göra med allt från bristande rutiner för katalogisering av vissa typer av material och olika databasers och bibliografiers principer för avgränsning, till inkonsekvent eller knapp metadata.⁵⁸ I det följande kommer jag att nämna punkter där informationskällorna har luckor i fråga om lärdomsprov. Att databasresultaten är föränderliga innebär emellertid också att ett författarnamn i skrivande stund kan ge flera (eller ibland färre) träffar jämfört med då jag sammanställde data. Detta innebär på kort sikt ändå inte en stor förändring i resultaten som helhet.

För denna artikel har jag, huvudsakligen hösten 2021 och i början av 2022 sammanställt uppgifter om antal Finnareferenser till doktorsavhandlingar och magisterarbeten om finländska författare som skrivit på svenska 1830–1930. I min analys inkluderar jag lärdomsprov där författaren finns som ämne, oavsett om författaren är i huvud-

fokus eller ett av de ämnen som behandlas.⁵⁹ Jag har gjort sökningar med författarnas namn som ämne och avgränsat sökningen till lärdomsprov (kategorin examensarbeten i Finna) samt noterat antal referenser till:

- 1.) Doktorsavhandlingar i Finna
- 2.) Magisterarbeten. Här har jag inkluderat arbeten i kategorin ”pro gradu-avhandling” (avhandling pro gradu har länge varit beteckningen för de finländska magisterarbetena) i Finna. Jag har också inkluderat en del arbeten som finns införda under andra kategorier av lärdomsprov: kategorierna ”laudatur”,⁶⁰ ”magisteravhandling” och ”annat”. Från resultaten i dessa kategorier har jag räknat in arbeten som i en närmare kontroll visat sig vara avhandlingar pro gradu (även om de katalogiserats exempelvis under kategorin ”annat”). Därtill inkluderas avhandlingar pro gradu för biämnestudier, samt lärdomsprov för fördjupade studier, magisteravhandlingar, laudaturavhandlingar och odefinierade om de har en omfattning av minst 50 sidor. Kategorin magisterarbeten/magisteravhandlingar består alltså till stor del av avhandlingar pro gradu, men också av en del andra arbeten av liknande omfattning som studenter gjort innan de avlagt grundexamen vid universitetet. Här har jag använt magisterarbeten/magisteravhandlingar som samlingsbeteckning för alla arbeten i kategorin.⁶¹

Licentiatavhandlingar har inte beaktats i artikeln eftersom de ofta utgjort en förstudie till doktorsavhandlingen. Det kan ändå nämnas att det finns enstaka författare som utgjort föremål för en licentiatavhandling, men inte för andra lärdomsprov eller forskningslitteratur.⁶² Orsaken till att jag inte heller inkluderat sådana licentiatavhandlingar är att jag bedömt att de skulle utgöra en något löst hängande och allt för liten kategori för att kunna utvinna kvantitativa resultat ur.

I min artikel behandlas inga känsliga personuppgifter om författarna till magister- eller doktorsavhandlingar, och syftet är inte att bedöma enskilda arbeten och deras kvalitet, utan jag är intresserad av övergripande trender i ämnesval. Liksom doktorsavhandlingar är även magisterarbeten i princip offentliga arbeten, registrerade under författarens namn, och finns tillgängliga på bibliotek eller elektroniskt på webben. De är alltså jämförbara med övrig forskningslitteratur som återkommande refereras offentligt under författarnas namn. Vem som skrivit arbetena är ändå inte av betydelse för min studie. Också i de undantagsfall där arbetet inte getts ut, är ändå den metadata jag i huvudsak analyserar offentlig och normalt sökbar i öppna biblioteksdata-baser. Jag har för denna artikel endast sammanställt data om antal arbeten kring olika författare, inte närmare uppgifter om de enskilda lärdomsproven eller deras författare.

Övergripande kan man säga att många av magister- och doktorsavhandlingarna är skrivna vid de litteraturvetenskapliga studieprogrammen vid de finländska universiteten. Litteraturvetenskapliga utbildningsprogram finns vid universiteten i Helsingfors, Åbo, Tammerfors, Uleåborg och Jyväskylä. Den svenska litteraturen i Finland har en stark position vid de svenskspråkiga studieprogram som idag heter Nordisk litteratur (Helsingfors universitet) och Litteraturvetenskap (Åbo Akademi), men eftersom svenskan var dominerande som litterärt språk i Finland ännu en stor del av 1800-talet ingår den svenskspråkiga litteraturen av hävd också i forskningen kring finländsk litteratur vid finskspråkiga program. Doktorsavhandlingar om svensk litteratur i Finland skrivs även vid exempelvis universitet i Sverige och vid enheter för finländsk och skandinavisk litteratur i andra länder. Eftersom arbeten i andra discipliner beaktas, hittas också avhandlingar exempelvis i språkvetenskap och historia.

Doktorsavhandlingar skrivna och utgivna i Finland, och avhandlingar från andra länder om de har ett finländskt ämne, borde ha inkluderats i nationalsamlingen *Fennica* som ingår i *Finna*.⁶³ Jag har inkluderat alla doktorsavhandlingar jag hittat oavsett vilket språk de är skrivna på. Vad gäller magisterarbeten inkluderar *Finna* i huvudsak arbeten skrivna vid finländska universitet, och även här har jag inkluderat alla arbeten jag hittat utifrån ovan beskrivna kriterier, oavsett vilket språk de är skrivna på. I praktiken handlar det till stor del om magisterarbeten skrivna på finska respektive svenska.

I fråga om doktorsavhandlingar är min bedömning att de är rätt väl representerade i *Finna* då det handlar om mera omfattande och utgivna studier, till skillnad från avhandlingar på grundnivå som särskilt tidigare i regel inte utgivits även om de ofta arkiverats på universitetsbibliotek och noterats i bibliotekskatalogerna; numera utges magisteravhandlingar ofta elektroniskt. Men metadata kan också i fråga om doktorsavhandlingar påverka sökbarheten och alla doktorsavhandlingar hittas inte nödvändigtvis i mina sökningar. Om författaren är bara ett av de ämnen som behandlas i arbetet är risken större att avhandlingen visserligen är registrerad i *Finna* men inte dyker upp i sökningen. Doktorsavhandlingar kan också ha katalogiserats enbart som ”böcker” och inte som lärdomsprov varvid de inte hittas i mina sökningar. Jag har själv kompletterat antalet i de fall då jag upptäckt luckor.

I högre grad varierar det i vilken mån lärdomsprov för magisterexamen, särskilt äldre sådana, finns i universitetens databaser och som en följd av detta är tillgången ofta varierande även i *Finna*. Här finns alltså glapp i fråga om den nämnda databassynligheten. Man kan göra några observationer utifrån stickprov i jämförelse med de två äldre tryckta bibliografierna över finländska lärdomsprov, *Opinnäytteiden bibliografia*, som omfattar humanistiska lärdomsprov vid några universitet och högskolor fram till 1956, samt *Opinnäytebibliografia. Kirjallisuusaineiden sivulaudatur, pro gradu- ja lisensiaatin-*

työt I.I.1971–30.5.1987 som omfattar lärdomsprov vid litteraturvetenskapliga läroämnena på finländska universitet och högskolor från 1971 till våren 1987.⁶⁴

Fram till åtminstone 1950-talet verkar det finnas relativt stora luckor i Finna beträffande lärdomsprov för magister och det är mera slumpmässigt vilka arbeten som är registrerade i databasen. Från 1950- och 1960-talen hittas visserligen redan många lärdomsprov i Finna, men åtminstone bland arbeten från 1950-talet finns också luckor. Det bör tilläggas att det också finns arbeten i Finna som däremot inte finns i den tryckta bibliografin fram till 1956.⁶⁵

Lärdomsprov från åtminstone 1970-talet och 1980-talet verkar vara betydligt bättre registrerade i Finna och i jämförelse med de litteraturvetenskapliga arbetena i den tryckta bibliografin hittade jag relativt få luckor. Även från denna period finns enstaka litteraturvetenskapliga arbeten som hittats i Finna men inte i den tryckta bibliografin.⁶⁶ Trots att elektroniska databaser fått en allt mera dominerande ställning vid universitetsbiblioteken sedan 1990-talet hittas alla nyare arbeten inte i mina sökningar, bland annat för att de inte alltid katalogiserats helt konsekvent. Luckor kan också bero på att den behandlade författarens namn inte förekommer som ämne i en del Finnareferenser. Luckorna är dock relativt få vad gäller nyare arbeten och som helhet kan resultaten beträffande arbeten på magisternivå ses som mera representativa i fråga om de senaste cirka 50 åren. I arbetet med min andra, kommande artikel har jag emellertid observerat hur också enstaka nyare arbeten riskerar att ”försvinna” ur databaserna, exempelvis då rutinerna för arkivering förändras (till exempel i övergången från analog till digital arkivering) och man ännu inte hunnit utveckla fungerande praxis för att garantera att alla arbeten faktiskt finns arkiverade. Databassynligheten försvagas också av misstag och inkonsekvenser, som att arbeten registreras under fel studieinriktning.

En viktig distinktion i mina tidigare delstudier är det totala antalet sökträffar, inklusive till exempel dubletter och annat material än sekundärlitteratur, versus det verkliga antalet referenser till litteratur med författaren som ämne.⁶⁷ Detta är värt att nämna eftersom jag ibland gör jämförelser med mina tidigare resultat. Resultaten i denna artikel är dock genomgående manuellt genomgångna.

Historiskt har många förändringar skett i praxisen kring lärdomsproven vad gäller till exempel längd och publiceringsform. Formuleringarna som gäller lärdomsprov i examensfordringar förefaller ändå ha förändrats långsamt, och levt vidare i oförändrad form i många år – rentav årtionden. Nästan exakt samma formulering som i examensfordringarna för avhandling pro gradu i historisk-filologiska/humanistiska ämnen år 1923 vid Helsingfors universitet återfinns exempelvis i examensfordringarna i början av 1950-talet, vilket bekräftar bilden av en akademi och utbildning i långsam förändring.⁶⁸ I de tidiga studiehandböckerna är beskrivningarna av kriterier för en avhandling ofta knappa, vilket lämnat stort tolkningsutrymme för de enskilda lärare som bedömt arbe-

tena. Från särskilt 1970-talet framåt verkar det i praktiken ha varit en glidande övergång mellan att en lärare valt ämne, till att skribenten själv gör valet i samråd med handledare.

Läser man nyare examensfordringar ser man den universitetspedagogiska utvecklingen mot formulerade konkreta kunskapsmål och kriterier.⁶⁹ Examensfordringarna visar också hur synen på kunskap som något färdigt förpackat som inhämtas i böcker ersatts med en demokratiserad syn på studenten som producent av kunskap. Beskrivningen av magisteravhandling som en studerande vid Helsingfors universitet får i skrivande stund 2023, har många beröringspunkter med beskrivningarna flera decennier tidigare. Men betoningen av studentens expertroll längre upp på sidan vittnar om en ny syn: ”När du studerar vid ett universitet är du en jämbördig medlem i den akademiska gemenskapen och expert inom ditt område. I avhandlingen behandlar du en eller flera forskningsfrågor som intresserar dig och producerar ny kunskap om ditt specialområde för vetenskapssamhället.”⁷⁰

Om doktorsavhandlingar ges knapp information i studiehandböcker, kanske för att böckerna i allmänhet haft studenter på grundnivå som primär målgrupp. Doktorsavhandlingarna som hittas i mina sökningar representerar ändå det som Bo Lindberg i en svensk kontext benämnt ”Avhandlingens tid”, tiden för den moderna, specialiserade och mera omfångsrika moderna doktorsavhandlingen, som samtidigt bär spår av en längre kontinuitet och tradition.⁷¹

Befintliga informationskällor innehåller alltså luckor, både i fråga om vilka lärdomsprov som skrivits och vilka förväntningar som i praktiken ställts på arbetena. Trots detta har vi rika resurser som möjliggör en bred och systematisk studie om ämnen för lärdomsprov om den svenska litteraturen i Finland, en typ av studie som saknats i tidigare forskning. I de följande avsnitten presenterar jag först vilka författare som förekommit som ämne i doktors- respektive magisteravhandlingar, och går sedan närmare in på köns- och tidsfördelning beträffande de författare som behandlats.

Finländska författare på svenska 1830–1930 i doktorsavhandlingar

I det följande presenterar jag övergripande data från min sammanställning, för att därefter gå in på mera specifika observationer om bland annat introduktion av nya författare eller kategorier av litteratur, samt trender för enskilda författare. Endast 74 av de totalt 627 finländska författare med utgivning på svenska 1830–1930 som ingår i min sammanställning har behandlats i doktorsavhandlingar – över hälften av dessa har behandlats i bara *en* doktorsavhandling. Sammanlagt har jag i Finna hittat 227 tillfällen där någon av författarna behandlas i en doktorsavhandling.⁷²

De författare som behandlats ofta i doktorsavhandlingar är författare som också ägnats mycket sekundärlitteratur överlag:⁷³ J.L. Runeberg, 1800-talsfilosofen och förfat-

taren J.V. Snellman, den något yngre 1800-talsförfattaren Zacharias Topelius och den tidiga modernisten Edith Södergran. Detta speglar den tidigare forskningens påpekanden om enstaka 1800-talsmän som dominerande studieobjekt, samtidigt som modernismforskningen redan är omfattande i dag. Bland toppnamnen i tabellen finns också några som är mera kända för annat än sin litterära verksamhet (som Edelfelt och Mannerheim). I Tabell 1 ser man de författare i studien som ägnats en eller flera doktorsavhandlingar (i storleksordning enligt antal referenser till avhandlingar där författaren förekommer som ämne).

Tabell 1. Författare som behandlats i doktorsavhandlingar.

	Födelseår	Antal referenser till doktorsavhandlingar i Finna
J.L. Runeberg (Johan Ludvig Runeberg)	1804	21
Johan Vilhelm (J.V.) Snellman	1806	20
Zachris/Zacharias/Sakari Topelius	1818	15
Edith Södergran	1892	15
Albert Edelfelt	1854	9
Edvard Westermarck	1862	8
C.G. Mannerheim (Carl Gustaf Emil Mannerheim)	1867	7
Elmer Diktonius	1896	7
Fredrik Cygnaeus	1807	7
Gunnar Björling	1887	7
Fredrika Runeberg	1807	6
Frans Michael Franzén	1772	6
Hagar Olsson	1893	6
C.G. Estlander (Carl-Gustaf Estlander)	1834	6
Adolf Ivar Arwidsson	1791	4
Helena Westermarck	1857	3
Fredr. Gabr. Hedberg (Fredrik Gabriel Hedberg)	1811	3
Runar Schildt	1888	3
Jac. Ahrenberg	1847	3
Hans Ruin	1891	3
Kaarlo Bergbom	1843	2
C.A. Gottlund (Carl Axel Gottlund)	1796	2
Bertel Gripenberg	1878	2
Henry Parland	1908	2
Karl August (K.A.) Tavaststjerna	1860	2

Jarl Hemmer	1893	2
J.J. Nervander (Johan Jakob Nervander)	1805	2
Rolf Lagerborg	1874	2
Alexandra (Aleksandra) Gripenberg	1857	2
R.R. Eklund (Ragnar Rudolf Eklund)	1895	2
A.O. Freudenthal (Axel Olof Freudenthal)	1836	2
Fredrika (Wilhelmina) Carstens	1808	2
Charlotta Falkman	1795	2
Vendela (Wendla) Randelin (Wendela)	1823	2
J.J. Wecksell (Josef Julius Wecksell)	1838	1
Emil Cedercreutz	1879	1
Rabbe Enckell	1903	1
Hanna Frosterus-Segerstråle	1867	1
Erkki Melartin	1875	1
Arvid Mörne	1876	1
Tito Colliander	1904	1
Georg A. Wallin (Yrjö Aukusti Wallin)	1811	1
Sigurd Frosterus	1876	1
Otto Andersson	1879	1
Yrjö Hirn	1870	1
Kersti Bergroth	1886	1
Alma Söderhjelm	1870	1
Ester Ståhlberg	1870	1
A.E. Nordenskiöld ((Nils) Adolf Erik Nordenskiöld)	1832	1
Rafael Karsten	1879	1
Kai Donner	1888	1
Werner Söderhjelm	1859	1
Olof Enckell	1900	1
N.R. af Ursin (Nils Robert af Ursin)	1854	1
Gunnar Landtman	1878	1
Sigrid Backman	1886	1
Örnulf Tigerstedt	1900	1
Adelaïde Ehrnrooth	1826	1
Marie Linder	1830	1
Anders Svedberg	1832	1
Henning Söderhjelm/Lennart Wikström	1888	1
(Josef) August Schauman	1826	1
Ina Lange (Daniel Sten)	1846	1
Karl Eneberg	1841	1

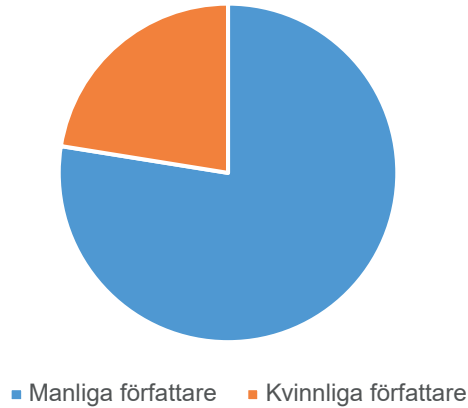
J.G. Linsén (Johan Gabriel Linsén)	1785	1
T.T. Renvall (Torsten Ture Renvall)	1817	1
Sven Gabriel Elmgren	1817	1
Margit Niininen	1905	1
Ivar Lassy	1889	1
Maria Kraftman	1812	1
Ingrid Qvarnström	1891	1
Anna Åkesson	1865	1
Signe Stenbäck	1887	1
Allan Tallqvist	1909	1

Trots att manliga författare dominerar i antal får Edith Södergran, som visserligen är det kvinnliga toppnamnet också i antal Finnaträffar överlag, en särskilt hög placering beträffande doktorsavhandlingar. Hon ligger på samma nivå som Zacharias Topelius, medan hon i fråga om den samlade sekundärlitteraturen får klart färre referenser än 1800-talets ”stormän”.⁷⁴ En annan kvinnlig modernist som får en starkare placering vad gäller doktorsavhandlingar jämfört med sekundärlitteratur generellt är Hagar Olsson. Kända manliga modernister som behandlats i flera doktorsavhandlingar är Gunnar Björling och Elmer Diktonius. Fredrika Runeberg, den efter Södergran mest omskrivna kvinnliga författaren i min studie,⁷⁵ känd för både sin kvinnomedvetna produktion och som nationalskaldens hustru, ger också en rad träffar i fråga om doktorsavhandlingar.

Som helhet har 21 av de kvinnliga författarna och 53 av de manliga i urvalet behandlats i doktorsavhandlingar. Av alla författare som behandlats i doktorsavhandlingar är cirka 28% kvinnor och cirka 72% män. Dessa siffror ska ses mot bakgrund av att de kvinnliga författarna som hittats i min sammanställning är färre än de manliga, vilket också i sig berättar om att rollen som författare var mindre tillgänglig för kvinnor under perioden 1830–1930.⁷⁶

Antalet tillfällen då manliga författare behandlats i doktorsavhandlingar är också större, vilket visualiseras i Diagram 1:

Diagram 1. Antal tillfällen då manliga respektive kvinnliga finländska författare på svenska 1830–1930 förekommer som ämne i Finnareferenser om doktorsavhandlingar.

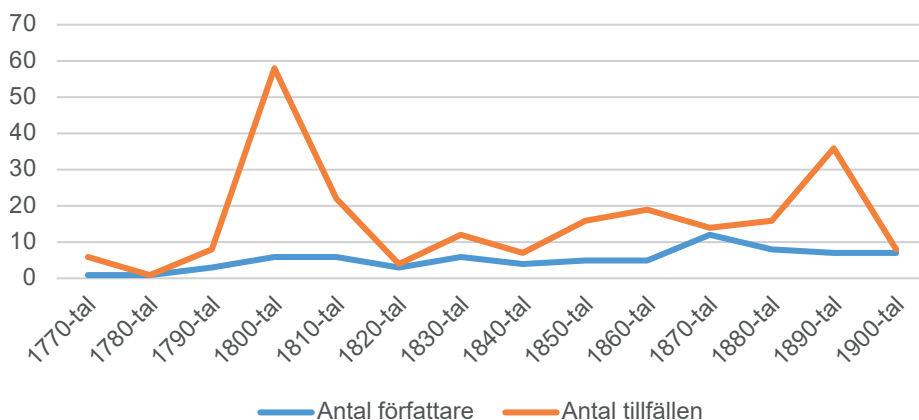

Det har alltså skrivits flera avhandlingar om de manliga författare som kvalat in som avhandlingsämne, än om de kvinnor som förekommit som ämne. Det finns närmare bestämt 51 tillfällen då en kvinnlig författare behandlats i en doktorsavhandling och 176 tillfällen då en manlig författare behandlats.⁷⁷ Om de manliga författare som behandlats har det i medeltal skrivits drygt tre avhandlingar, om kvinnliga författare drygt två.

Samtidigt är den procentuella andelen av de kvinnliga författare i min studie som behandlats åtminstone i någon doktorsavhandling (cirka 11%) nästan lika stor som för de manliga författarna (cirka 12%). Med tanke på detta, och på att de tidiga kvinnliga modernisterna har en stark position som ämne för doktorsavhandlingar, kan man mot bakgrund av Foucaults kunskapsdiskussion,⁷⁸ se doktorsavhandlingar som en viktig inkörsport för fördjupad kunskap om kvinnliga författarskap till den kvalificerade akademiska kunskapen.

I diagram 2 visualiseras en tidslinje utifrån författarnas födelsedecennium: antalet författare födda under ett specifikt decennium och som utifrån mina sökningar förekommer som ämne i doktorsavhandlingar jämförs med antalet tillfällen då författarna födda under det aktuella decenniet förekommer som ämne.

Diagram 2. Tidslinje utifrån författarnas födelsedecennium: Antal författare som utifrån mina sökningar behandlats i doktorsavhandlingar, i jämförelse med antal tillfällen då författarna förekommer som ämne i referens till doktorsavhandlingar i Finna.

Diagrammet visar att antalet behandlade *författare* i olika generationer,⁷⁹ genomgående är relativt litet, utan större variationer,⁸⁰ medan variationen är tydligt större i antalet *referenser* kring författarna i de olika generationerna. Det visar att den till storlek ganska blygsamma gruppen författare födda tidigt 1800-tal (författarna under nationalitetens utveckling) och modernister födda på 1890-talet ger ett stort antal träffar, motsvarande det resultat som syns – fastän inte riktigt lika tydligt som här – i min tidigare sammanställning av data om Finnareferenser mera brett.⁸¹ För författare födda på 1880-talet är antalet referenser/träffar som helhet tydligt färre än för de födda på 1870-talet,⁸² medan referenserna till doktorsavhandlingar är något flera. Detta förklaras av att Gunnar Björling och Runar Schildt (den mest kända författaren i den så kallade dagdrivargenerationen under det tidiga 1900-talet), som båda ingår i denna generation, behandlas i en rad doktorsavhandlingar. En aspekt att hålla i minnet är att mina resultat också påverkas av studiens tidsavgränsning; det finns i verkligheten ytterligare författare födda under 1890- och 1900-talet, och möjligen lärdomsprov om dem, som inte inkluderas i studien för att författarna debuterat efter 1930. Nämnvärt är att det också finns författare som överlag ger rätt många träffar i Finna, men som inte verkar ha fått större utrymme i doktorsavhandlingar, exempelvis Sara Wacklin, Mikael Lybeck, Guss Mattsson och Kerstin Söderholm.

Många av resultaten som gäller vilka författare som behandlats i doktorsavhandlingar bekräftar alltså – om än med viss nyansering – min egen och andras tidigare studier om forskningens och sekundärlitteraturens betoningar generellt. Ett resultat värt att särskilt lyfta fram är ändå doktorsavhandlingarnas betydelse för att synliggöra kvinnliga författare. I följande avsnitt presenteras trender i fråga om magisterarbeten.

Författarna i lärdomsprov för magister

Jämfört med ovanstående resultat är antalet författare som behandlats i magisterarbeten klart flera, 142 (cirka 23%) av de totalt 627 författarna i min studie, men de som avlägger magister är också en större grupp än de som avlägger doktorsexamen. Det finns totalt 700 tillfällen då någon av författarnas namn förekommer som ämne i referens till ett magisterarbete. Liksom på motsvarande lista för doktorsavhandlingar finns en del författare som främst behandlats för annat än sin litterära gärning (som Hedberg). I Tabell 2 syns alla de författare som behandlats i magisterarbeten i storleksordning enligt antal referenser för respektive författare.

Tabell 2. Författare som behandlats i magisteravhandlingar.

	Födelseår	Antal referenser till magisteravhandlingar i Finna
Zachris/Zacharias/Sakari Topelius	1818	82
Johan Vilhelm (J.V.) Snellman	1806	49
J.L. Runeberg (Johan Ludvig Runeberg)	1804	48
Edith Södergran	1892	32
Elmer Diktonius	1896	26
Runar Schildt	1888	26
Fredr. Gabr. Hedberg (Fredrik Gabriel Hedberg)	1811	21
Hagar Olsson	1893	20
Tito Colliander	1904	19
Albert Edelfelt	1854	15
Edvard Westermarck	1862	14
C.G. Mannerheim (Carl Gustaf Emil Mannerheim)	1867	14
Fredrika Runeberg	1807	14
Mikael Lybeck	1864	10
Karl August (K.A.) Tavaststjerna	1860	9
Kersti Bergroth	1886	9
Helena Westermarck	1857	8
Gustaf Mattsson (Guss Mattson)	1873	8
Frans Michael Franzén	1772	7
C.A. Gottlund (Carl Axel Gottlund)	1796	7
Bertel Gripenberg	1878	7
Arvid Mörne	1876	7

Jacob Tegengren	1875	7
Jac. Ahrenberg	1847	6
Kerstin Söderholm	1897	6
Gunnar Björling	1887	5
Henry Parland	1908	5
Jarl Hemmer	1893	5
Alexandra (Aleksandra) Gripenberg	1857	5
R.R. Eklund (Ragnar Rudolf Eklund)	1895	5
Gustaf Strengell	1878	5
Richard Malmberg (Gustav Alm)	1877	5
Rolf Lagerborg	1874	4
J.J. Wecksell (Josef Julius Wecksell)	1838	4
Emil Cedercreutz	1879	4
Erkki Melartin	1875	4
Gunnar Landtman	1878	4
Lars Stenbäck	1811	4
(S./Sigurd) Wettenhovi-Asp(a)	1870	4
A.F. Granfelt	1815	4
Fredrik Cygnaeus	1807	3
Hans Ruin	1891	3
Rabbe Enckell	1903	3
Georg A. Wallin (Yrjö Aukusti Wallin)	1811	3
Sigurd Frosterus	1876	3
Rafael Karsten	1879	3
Kai Donner	1888	3
Werner Söderhjelm	1859	3
Ragnar Ekelund	1892	3
Axel Haartman	1877	3
Sara Wacklin	1790	3
Karl Collan	1828	3
Hjalmar Procopé	1868	3
Herman Råbergh	1838	3
Joel Rundt	1879	3
Josefina Bengts	1875	3
K.E.F. Ignatius (Karl Emil Ferdinand Ignatius)	1837	3
C.G. Estlander (Carl-Gustaf Estlander)	1834	2
Adolf Ivar Arwidsson	1791	2
J.J. Nervander (Johan Jakob Nervander)	1805	2
Hanna Frosterus-Segerstråle	1867	2

Otto Andersson	1879	2
Yrjö Hirn	1870	2
Alma Söderhjelm	1870	2
Ester Ståhlberg	1870	2
A.E. Nordenskiöld ((Nils) Adolf Erik Nordenskiöld)	1832	2
Sigrid Backman	1886	2
Anders Svedberg	1832	2
Amos Anderson	1878	2
Eirik Hornborg	1879	2
Jacob Fellman	1795	2
Emil von Qvanten (Peder Särkilax)	1827	2
Augusta Lundahl (Augusta Wallenius)	1811	2
Anders Ramsay	1832	2
Emilie Björkstén	1823	2
A.G. Ingelius (Axel Gabriel Ingelius)	1822	2
Alli (Alexandra Maria) Trygg-Helenius	1852	2
Fredrik Berndtson	1820	2
Ulla Bjerne	1890	2
Alfred Fahler	1892	2
A.J. Nygren (Anders Johan Nygren)	1869	2
Rafael Lindqvist	1867	2
Vilhelm Bolin (Wilhelm Bolin)	1835	2
Kaarlo Bergbom	1843	1
A.O. Freudenthal (Axel Olof Freudenthal)	1836	1
Fredrika (Wilhelmina) Carstens	1808	1
Vendela (Wendla) Randelin (Wendela)	1823	1
N.R. af Ursin (Nils Robert af Ursin)	1854	1
Marie Linder	1830	1
(Josef) August Schauman	1826	1
T.T. Renvall (Torsten Ture Renvall)	1817	1
Sven Gabriel Elmgren	1817	1
Margit Niininen	1905	1
Ivar Lassy	1889	1
Maria Kraftman	1812	1
Hanna Rönnerberg	1862	1
Torsten Wasastjerna	1863	1
Per Åke Laurén	1879	1
Severin Falkman	1831	1
Eric Ehrström	1881	1

D.E.D. Europaeus	1820	I
Gustaf von Numers	1848	I
Osvald Sirén	1879	I
Adolf Paul	1863	I
Vera Hjelt	1857	I
Max (Maximilian) Oker-Blom	1863	I
Olaf Homén (en av «Tre herrar»)	1879	I
John William Nylander	1869	I
Erik Grotenfelt	1891	I
Axel Lille	1848	I
(Carl) Ferdinand (Emanuel) von Wahlberg	1847	I
Rafael Hertzberg	1845	I
Gabriel Lagus	1837	I
R.F. von Willebrand (Reinhold Felix von Willebrand)	1858	I
Jonatan Reuter	1859	I
V.K.E. (Viktor Karl Emil) Wichmann/Gänge Rolf	1856	I
B. Estlander (Bernhard Estlander)	1863	I
Gustaf Helsingius	1855	I
Håkan Mörne	1900	I
Viola Renvall	1905	I
B.O. Lille (Bengt Olof Lille)	1807	I
Holger Nohrström (Mr C)	1885	I
Holger Schildt	1889	I
A.A. (Axel August) Lähteenkorva /Borenius)	1846	I
Hugo Ekhammar	1880	I
Torsten Helsingius	1888	I
Alma Hongell	1849	I
E.O. Reuter (Ernst Odert Reuter)	1815	I
Harald Hornborg	1890	I
Theodor Lindh (Anders Theodor Lindh)	1833	I
Gerda von Mickwitz	1862	I
Guido Simberg	1887	I
Gustaf Cygnaeus	1851	I
Rosalba Cederman (Alba Ödegård)	1830	I
Nanny Hammarström	1870	I
Engelbrekt Rancken	1790	I
Gustaf Rancken	1837	I
Edith Forssman (Aina)	1856	I
Ossian Ansas	1856	I

Frans Mörtengren	1833	1
J.W. Söderlund	1845	1
Arvid Hydén	1864	1

Intressant är att Topelius ägnats betydligt flera magisterarbeten än J.L. Runeberg, som ger flest resultat i fråga om både doktorsavhandlingar och sekundärlitteratur överlag. En annan observation är att Södergran, som ägnats flera doktorsavhandlingar, ligger lite längre ifrån stormännen i antal magisterarbeten. Också Fredrika Runeberg ligger lite längre ner på listan medan Hagar Olsson får en bättre placering än hon har i fråga om doktorsavhandlingar.⁸³

Också i lärdomsprov för magisternivå är de finlandssvenska modernisterna överlag ett vanligt ämne. Förutom Södergran och Olsson hittas även Elmer Diktonius högt upp på listan. Gunnar Björling ligger däremot längre ner och har rentav behandlats i färre lärdomsprov för magister i jämförelse med doktorsavhandlingar, ett intressant exempel som jag behandlat närmare i en tidigare essä.⁸⁴ Bland annat en traditionell syn på hans normbrytande språk som ett slags osvenska,⁸⁵ kan ligga bakom att han undvikits av studenter och en del lärare/handledare, och att han till skillnad från många andra äldre författare inte förekommer som ämne i språkvetenskapliga arbeten.

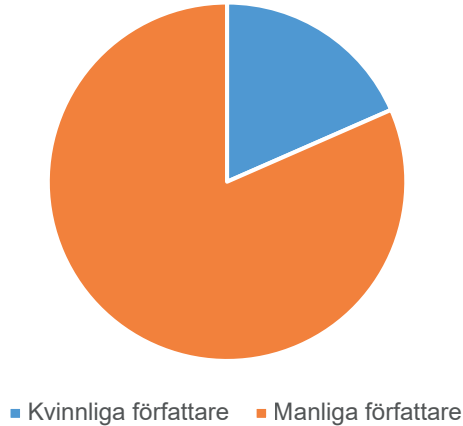
Ytterligare en skillnad i jämförelse med doktorsavhandlingarna är att toppnamnen utgör en mera blandad grupp. Förutom de stora namnen under tiden då nationalitets-idén utvecklades och i den tidiga modernismen, tar sig också några tidiga 1900-talsförfattare, som Runar Schildt, Tito Colliander och Mikael Lybeck, högt upp på listan.⁸⁶

I magisteravhandlingar, i likhet med doktorsavhandlingar, har en minoritet av författarna alls förekommit som ämne. Men av de författare som behandlats i lärdomsprov på magisternivå är 21% kvinnor och 79% män. Procentuellt är andelen kvinnliga författare här alltså mindre än i doktorsavhandlingar. Av de totalt 190 kvinnliga författarna i studien har 30 förekommit som ämne i åtminstone någon avhandling för magister. För de totalt 433 manliga författarna är motsvarande antal 112. I jämförelse med i doktorsavhandlingar finns det alltså en större klyfta mellan manliga och kvinnliga författare vad gäller sannolikheten att utgöra ämne i en magisteravhandling (även då man beaktar att de kvinnliga författarna i gruppen som helhet är färre); 16% av de kvinnliga författarna har förekommit som ämne i åtminstone någon magisteravhandling jämfört med cirka 25% av de manliga författarna.

Ser man i stället på antal tillfällen då kvinnliga författare förekommer som ämne i referenser till magisterarbeten i Finna så är fördelningen mera liknande som den för doktorsavhandlingar. Antalet tillfällen är 129 för de kvinnliga författarna och 571 för de manliga, vilket visualiseras i Diagram 3. I diagrammet syns alltså att de tillfällen då

kvinnliga författare förekommer som ämne i magisteravhandlingar (18% av tillfällena) är något färre i jämförelse med motsvarande tillfällen i doktorsavhandlingar (22%).⁸⁷

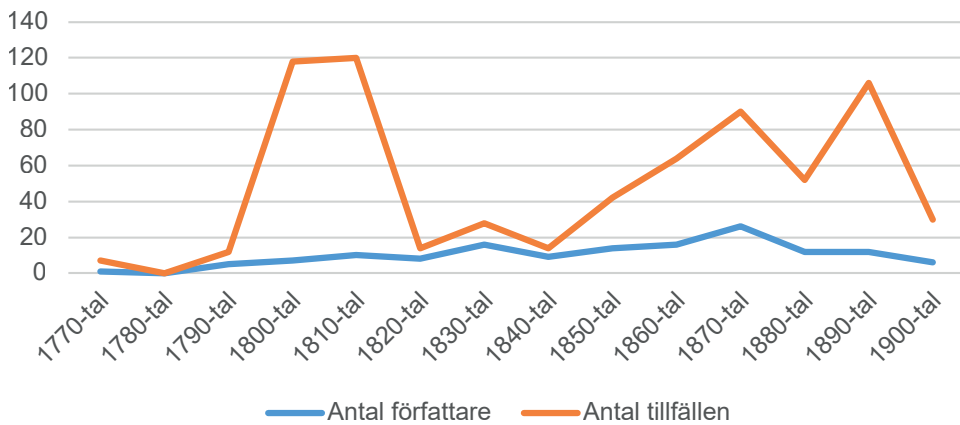
Diagram 3. Antal tillfällen då manliga respektive kvinnliga finländska författare på svenska 1830–1930 förekommer som ämne i Finnareferenser om magisteravhandlingar.

Om kvinnliga författare som genererat magisteravhandlingar har det i medeltal skrivits drygt fyra arbeten, för manliga författare är motsvarande siffra kring fem avhandlingar. Ett sätt att läsa resultaten är att det är en tydligt mindre procent av de kvinnliga författarna som utgjort ämne för magisteravhandlingar än för doktorsavhandlingar, men att skillnaden är mindre i antal tillfällen för de manliga respektive kvinnliga författare som trots allt kvalificerat sig som ämne. Bland de kvinnliga författare som varit populära som ämne i magisterarbeten finns, förutom de tidigare nämnda toppnamnen, Kersti Bergroth, Helena Westermarck, Alexandra Gripenberg och Kerstin Söderholm.⁸⁸

Ur ett tidsperspektiv påminner kurvan för magisterarbeten i Diagram 4 om kurvan för doktorsavhandlingar. I antal behandlade författare innehåller kurvan få och små variationer. Utifrån antal tillfällen då författare i de olika generationerna behandlas i en magisteravhandling är författare födda tidigt 1800-tal och modernisterna födda på 1890-talet även tydliga höjdpunkter, trots att enstaka namn verksamma under det tidiga 1900-talet (före eller vid sidan om modernismen) också är starka.

Diagram 4. Tidslinje utifrån författarnas födelsedecennium: Antal författare som utifrån mina sökningar behandlats i magisteravhandlingar, i jämförelse med antal tillfällen då författarna förekommer som ämne i referens till magisteravhandlingar i Finna.

En skillnad i relation till doktorsavhandlingarna är att författare födda på 1810-talet ligger på ungefär samma nivå som författarna födda under 1800-talets första decennium, vilket främst beror på den stora mängden magisterarbeten om Topelius. Ännu intressantare är att en del av modernistgenerationen (författare födda på 1890-talet) ligger väldigt nära författarna födda under 1800-talets första decennier i antal referenser till avhandlingar. Ur denna synpunkt verkar magisterarbetena ha en något jämnare tidsfördelning, där nyare författare fått mera plats i relation till 1800-talsförfattarna, även om detta delvis beror på 1810-talsfödda Topelius stora popularitet. För magisterarbetenas del finns också en tydligare kurva uppåt för de växande generationerna av författare födda efter mitten av 1850-talet. Trots att här inte finns några riktigt stora namn har det sammanlagt skrivits en betydande mängd magisterarbeten om författare som Guss Mattsson, Arvid Mörne, Richard Malmberg, Bertel Gripenberg, Jacob Tenggren och Joel Rundt, medan det är mera glest med doktorsavhandlingar om dessa.

Då man diskuterar de stora namnen beträffande den svenska litteraturen i Finland kan man i en liten exkurs påminna om att tidsavgränsningen i studien begränsar vilka författarskap som finns med. Ett stickprov i träffar för några nyare finlandssvenska författare i januari 2023 visar exempelvis att Tove Jansson i antal referenser till magisteravhandlingar redan gått förbi Topelius (se Tabell 3) och har behandlats i åtminstone 12 doktorsavhandlingar. Noteras kan att de senare författarna i tabellen har haft kortare tid på sig att generera avhandlingar jämfört med de äldre författarna i mitt material, och därtill att många av dem är kvinnor.

Tabell 3. Antal Finnareferenser till lärdomsprov om några nyare finlandssvenska författare utifrån stickprov.*

Författare	Doktorsavhandlingar	Magisterarbeten
Jansson, Tove	12	87
Tikkanen, Märta	3	26
Carpelan, Bo	3	25
Fagerholm, Monika	4	21
Schoultz, Solveig von	2	18
Westö, Kjell	2	17
Lundberg, Ulla-Lena	3	14
Sund, Lars	2	12

* I Monika Fagerholms fall räknade jag in ytterligare en doktorsavhandling som inte hittades i Finnasökningen

I magisterarbeten kan man i mitt material alltså skönja en något jämnare tidsfördelning än i doktorsavhandlingarna. Nyare författarskap verkar med andra ord ha behandlats något mera i magisterarbeten. I följande avsnitt går jag närmare in på frågan hur mindre utforskade författarskap introduceras som ämne för lärdomsprov.

Introduktion av tidigare utforskade författarskap och kategorier av litteratur i forskningen

Yngre skribenter har åtminstone inte entydigt varit mer betydelsefulla för att introducera nya författarskap – med tanke på att flera kvinnliga författare behandlats i doktorsavhandlingar. Konkreta exempel är några kvinnliga 1800-talsförfattare som introducerats i forskningen först under de senaste decennierna, Charlotta Falkman, Adelaide Ehrnrooth och Ina Lange, som behandlats i några doktorsavhandlingar, men utifrån mina sökningar inte i magisterarbeten. Wendla Randelin respektive Wilhelmina Carstens har behandlats i en magisteravhandling, men åtminstone i två doktorsavhandlingar. Marie Linder, liksom Maria Kraftman, har behandlats i både en magisteravhandling och i en doktorsavhandling. Ett mönster som framträder är ändå att dessa författare inte ensamma stått i huvudfokus för doktorsavhandlingarna, utan det handlar om avhandlingar som analyserar flera författarskap – något som även gäller Fredrika Runeberg, med undantag för Karin Allardt-Ekelunds avhandling på 1940-talet. Också de senare kvinnliga författarna Anna Åkesson, Ingrid Qvarnström och Signe Stenbäck har behandlats i enstaka doktorsavhandlingar, men jag har inte hittat referenser till magisterarbeten om dem.

Om man ser till tidpunkten för de olika lärdomsproven hittas ändå exempel på pionjärinsatser i magisterarbeten. Wilhelmina Carstens utgjorde ämne för en avhandling pro gradu redan på 1960-talet. Samma forskare som senare skrivit om ett par av de nämnda 1800-talsförfattarna i sin doktorsavhandling behandlade Wendla Randelin redan något tidigare i sin avhandling pro gradu. Också Alexandra Gripenberg och Helena Westermarck har utifrån mina sökningar behandlats i magisterarbeten innan de fått mera utrymme i enstaka doktorsavhandlingar. Därtill har Gerda von Mickwitz, Augusta Lundahl, Emilie Björkstén, Alba Ödegård och Sara Wacklin behandlats i enstaka magisterarbeten men inte syns i referenser till doktorsavhandlingar.⁸⁹ Några senare författare som behandlats i magisterarbeten men inte i doktorsavhandlingar (och som överlag varit mindre synliga i forskning), är Kerstin Söderholm, Josefina Bengts och Ulla Bjerne. Som nämnt har tidsfördelningen också varit jämnare i magisterarbeten, vilket antyder att nyare litteratur fått mera plats.

Mina tidigare studier visar att barnlitteratur får mindre plats i forskningslitteraturen.⁹⁰ Samma gäller i lärdomsproven. Ett undantag är ändå Topelius barnlitterära produktion som behandlats i cirka 35 magisterarbeten och enstaka doktorsavhandlingar, utifrån titlar för arbetena. Nära hälften av magisterarbetena om Topelius behandlar alltså hans sagor, barndramer och läroböcker. Topelius fostrande roll i fråga om andlighet, natur och andra ämnen är härvid ett populärt ämne. En del av arbetena berör språk, stil och översättningar och hans barnproduktion sätts också i relation till nya perspektiv som historiebruk och fantasy. Magisterarbeten ligger, jämfört med doktorsavhandlingar, alltså i framkanten vad gäller barnlitterära ämnen i tidens litteratur, i fallet med Topelius – och även med Frans Michael Franzén, redan i ganska tidiga arbeten. Kersti Bergroths flickböcker (skrivna på svenska och finska) har också ägnats några magisteravhandlingar. Andra författare vars produktion för barn och unga behandlats i enstaka magisterarbeten är åtminstone Viola Renvall, Nanny Hammarström och Hanna Frosterus-Segerstråle vars insats som barnboksillustratör behandlats.⁹¹

I stället för att ställa magisterarbeten och doktorsavhandlingar emot varandra kan man, mot bakgrund av min tidigare fråga om de unga inom akademien för in nya perspektiv, ändå påminna om att författarna till dem båda är mindre etablerade, och ofta åldersmässigt yngre aktörer i universitetsmiljön. Som Michael Gustavsson påpekar kan (också) doktorsavhandlingar stå i närmare kontakt med ämnets trender och nyorienteringar jämfört med studier av etablerade forskare.⁹² Men pionjärinsatser finns inte enbart i lärdomsprov. Till exempel har kvinnliga författare lyfts fram i biografisk litteratur och litteraturhistoriska verk, som *Sain roolin jobon en mahdu* (1989) med ett kvinnoperspektiv på finländsk litteraturhistoria. Lärdomsprov kan ändå ses som betydande genom att de ger mindre utforskade författares texter mera omfattande analys. Synliggörande insatser är emellertid alltid partiella. Det kan ses mot bakgrund av det faktum att såväl

feministiska som andra litteraturvetare i praktiken funnit det nödvändigt att sovra i materialet och skapa en kanon, eller alternativ (feministisk) kanon, som utgångspunkt.⁹³

I det här sammanhanget kan man lyfta fram ytterligare ett exempel på en genealogi utifrån Foucaults diskussion.⁹⁴ Äldre språkvetenskapliga arbeten i mitt material utgår ofta från välkända författarskap, som möjligen uppfattats som exemplariska och stilbildande för den goda svenskan. Som nämnt har Gunnar Björlings ”icke-svenska” inte kvalificerat sig som ämne i magisterarbeten i språk. Särskilt i senare språkvetenskapliga magisterarbeten har däremot också språkliga drag och varieteter som traditionellt kan ha uppfattats som ”sämre” språk legitimerats som ämne. Redan på 1960-talet och 1970-talet har finlandismer och avvikelser från ”högsvenskan” förekommit som ämne i magisterarbeten om Elmer Diktonius. Ser man på de senaste decenniernas magisterarbeten om nyare författare som Kjell Westö och Lars Sund, förekommer ofta ämnen som talspråk, finska inslag, finlandismer, språkväxling, ungdomsslang och dialekt. Ett intressant ämne för framtida forskning är utvecklingslinjer beträffande skönlitteratur som ämne för språkvetenskaplig analys.

Michael Gustavsson påpekar att man kan reflektera över om impulser till förnyelse kommer från skribenten eller från en framsynt lärare.⁹⁵ I mina resultat syns att relativt okända författare ibland utgjort ämne också i magisterarbeten från den tid då läraren valde eller föreslog ämne, ofta under en rubrik om ”liv och verk” som antyder ett övergripande perspektiv. Det gäller exempelvis Frans Mörtengrens och Gabriel Lagus författarskap. Studenter kan ha fått i uppdrag att kartlägga ett författarskap som den övriga forskningen inte intresserat sig för men som ansetts förtjäna en sammanfattning. En lärare kan också utifrån egen forskning ha föreslagit och väckt intresse för ett ämne som skribenten kanske inte skulle ha hittat själv; själva skrivandet av arbetet om en bortglömd författare kan också ses som en pionjärgärning från avhandlingsförfattarens håll, oavsett vem som föreslagit ämnet.⁹⁶

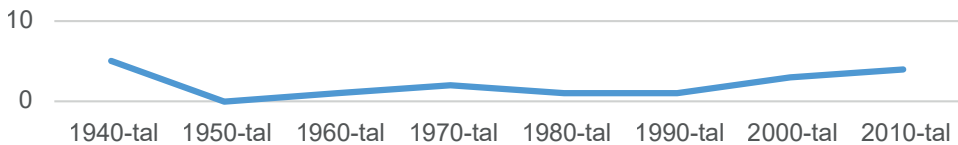
Det är alltså en komplex fråga hur nya impulser kommer in i forskningen. I mitt material kan man ändå se intressanta exempel på nyorientering i forskning, så som språkvetenskapens växande intresse för det vardagliga och levande språket, som inte i första hand behöver vara exemplariskt eller normerande, och barnlitteraturens ökande status som forskningsobjekt. I följande avsnitt går jag in på tidsmässiga konjunkturen i fråga om några rikligare utforskade författarskap.

Tidsmässiga konjunkturen, olika discipliner och perspektiv

En övergripande trend som denna studie visar är att arbeten om 1800-talsklassiker minskar särskilt i magisterarbeten, men håller ställningarna bättre i doktorsavhandlingar. Ett exempel är J.L. Runeberg som gett upphov till doktorsavhandlingar i en nå-

gorlunda jämn takt, vilket i stort sett motsvarar mönstret i forskningen kring honom i allmänhet.⁹⁷ En doktorsavhandling hittas redan från 1840-talet, en från 1900-talets första decennium respektive 1910- och 1930-talen. En konjunktur för avhandlingar om J.L. Runeberg från 1940-talet framåt ses i Diagram 5.⁹⁸

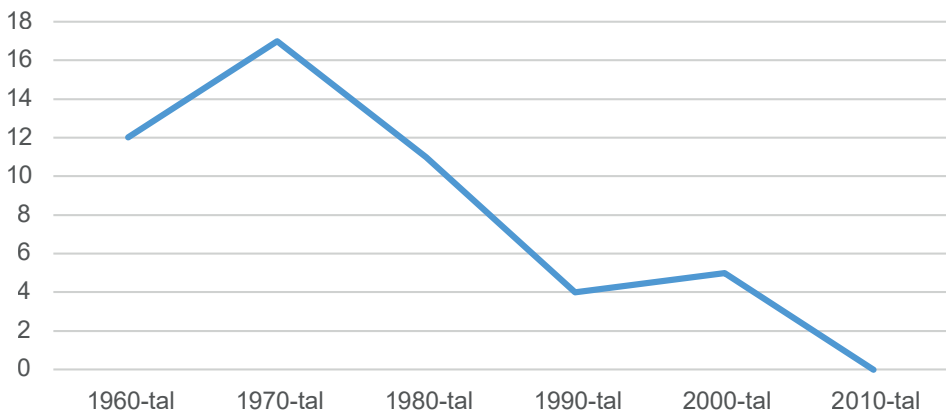
Diagram 5. Antal Finnareferenser till doktorsavhandlingar om Johan Ludvig Runeberg från 1940-talet framåt.

I avhandlingarna är det litteraturhistoriska och senare litteraturvetenskapliga perspektivet framträdande, men också till exempel historiska, översättningshistoriska, samhällsvetenskapliga, idéhistoriska och allmänt estetiska ämnen förekommer. I några av avhandlingarna är författaren ett av flera föremål för studien. Det gäller exempelvis två av de på 2010-talet utkomna avhandlingarna.

I fråga om magisterarbeten har däremot en tydlig minskning av antalet avhandlingar om J.L. Runeberg skett under de senaste decennierna. De äldsta arbetena är ett par avhandlingar från 1940- och 1950-talen, men som ovan beskrivits är Finna inte komplett, särskilt i fråga om äldre magisterarbeten.⁹⁹ Från de följande decennierna hittas magisterarbeten i tiotal, med en topp på 1970-talet. En konjunktur för magisterarbeten om J.L. Runeberg från 1960-talet framåt syns i Diagram 6.

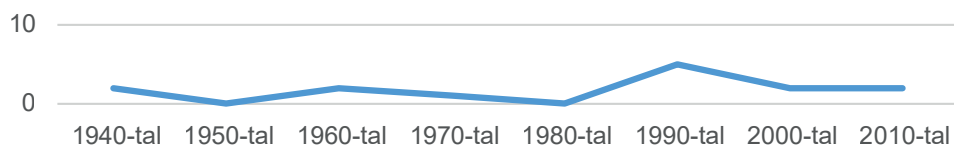
Diagram 6. Antal Finnareferenser till magisterarbeten om Johan Ludvig Runeberg från 1960-talet framåt.

En stor andel av magisterarbetena om Runeberg från 1960–1980-talen har språkvetenskap och stilistik i fokus och handlar om till exempel verbanvändning, presensparticip och olika stildrag. Från 1960-talet hittas fem litteraturhistoriska magisteravhandlingar samt ett par arbeten som förefaller vara skrivna vid ett litteraturvetenskapligt läroämne men fokuserar stil och språk, och från 1970- och 1980-talen finns endast enstaka litteraturvetenskapliga lärdomsprov om J.L. Runeberg. Den rikliga mängden språkvetenskapliga arbeten från dessa decennier anknyter förmodligen till tidens trend att göra noggrann och ibland relativt mekanisk språkvetenskaplig eller stilistisk analys av skönlitterära verk. Enstaka magisterarbeten om J.L. Runeberg finns också i till exempel historia. Minskningen av antalet magisterarbeten är särskilt stor på 1990- och 2000-talet med 4–5 arbeten per decennium, bara något enstaka i litteraturvetenskap. Från 2010-talet hittas inga magisterarbeten.

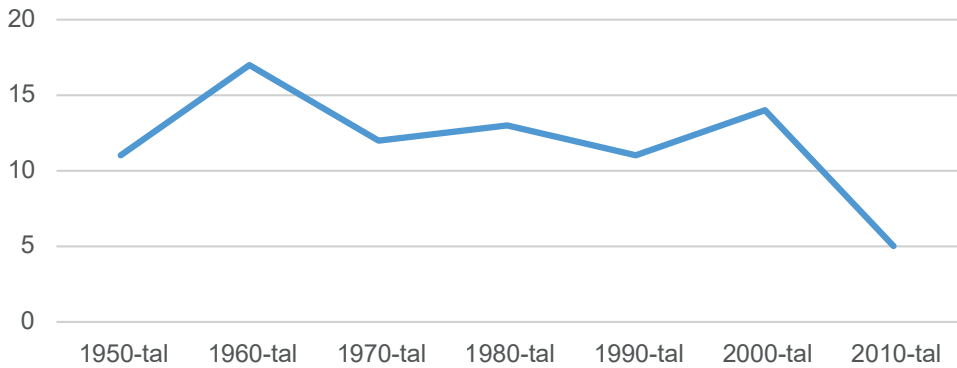
För Zacharias Topelius ser trenden något annorlunda ut. Det finns i jämförelse med J.L. Runeberg en mindre, men relativt jämn utgivning av doktorsavhandlingar. I Diagram 7 visas antalet Finnareferenser till doktorsavhandlingar från 1940- till 2010-talet. Bland dessa avhandlingar finns olika discipliner representerade och även avhandlingar där Topelius är ett av flera ämnen som behandlas.

Diagram 7. Antal Finnareferenser till doktorsavhandlingar om Zacharias Topelius från 1940–2010-talet.

Däremot har Topelius, som det nämndes tidigare, varit ett populärt ämne i magisteravhandlingar. Från det tidiga 1900-talet och 1940-talet hittas enstaka avhandlingar, men här är uppgifterna i Finna förmodligen inte kompletta.¹⁰⁰ I Diagram 8 ses antal referenser till magisterarbeten från 1950- till 2010-talet.

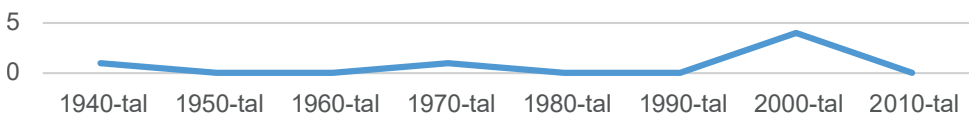
Diagram 8. Antal Finnareferenser till magisterarbeten om Zacharias Topelius från 1950–2010-talet.

På 1960- och 1970-talen är trenden liknande som för J.L. Runeberg; man hittar flera lärdomsprov som fokuserar språk och stil, men också något flera litteraturhistoriska lärdomsprov än för Runeberg, samt enstaka arbeten i andra discipliner. Från 1980-talet till 2000-talets första decennium, då studenter i högre grad väljer ämne för arbetet själva, fortsätter Topelius, till skillnad från Runeberg, vara ett populärt ämne för magisterarbeten. Topelius breda verksamhet, som både författare, journalist och historiker är förmodligen en orsak till att arbetena fördelar sig mellan flera olika discipliner: vid sidan om litteratur- och språkvetenskapliga arbeten finns också arbeten i exempelvis teologi, historia, konsthistoria, översättningsvetenskap och pedagogik. En liten minskning kan ändå ses också i intresset för Topelius; från 2010-talet är magisterarbetena något färre. Från 2020-talet hittas hittills ett magisterarbete.

Bland kvinnliga 1800-talsförfattare intar Fredrika Runeberg en särställning och har genererat en doktorsavhandling redan på 1940-talet, och även berörts i en avhandling på 1970-talet, vilket syns i Diagram 9.

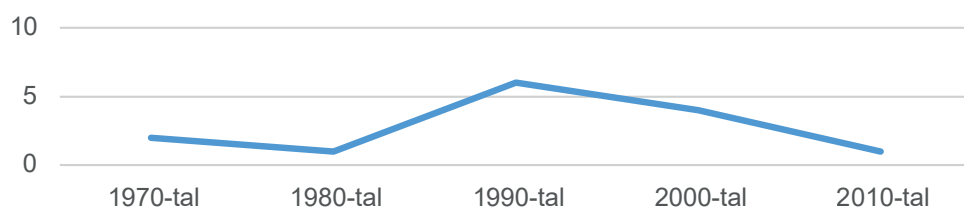
Diagram 9. Antal Finnareferenser till doktorsavhandlingar om Fredrika Runeberg från 1940–2010-talet.

Följande avhandling kommer under 2000-talets första decennium som är en höjdpunkt då Fredrika Runeberg behandlas i hela fyra avhandlingar. Höjdpunkten sammanfaller med höjdpunkten för doktorsavhandlingar om de andra kvinnliga författare från 1800-talet som nämndes i föregående avsnitt.¹⁰¹ 2010-talet är däremot tystare, utan doktorsavhandlingar.

Vad gäller magisteravhandlingar om Fredrika Runeberg, se Diagram 10, hittas de första lärdomsproven i Finna från 1970-talet, och 1990-talet till 2000-talets början är mest livliga, medan 2010-talet är något tystare. Fredrika Runeberg behandlas alltså tidigt i en doktorsavhandling, men en rikligare mängd arbeten hittas tidigare på magisternivå.

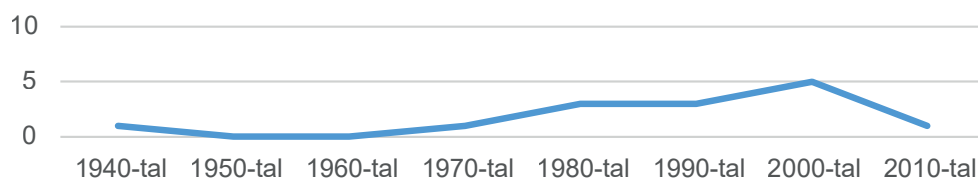
Diagram 10. Antal Finnareferenser till magisterarbeten om Fredrika Runeberg från 1970–2010-talet.

Under 2010-talet har det varit rätt så tyst även om andra kvinnliga 1800-talsförfattare i magisterarbeten, något som motsvarar den trend vi ovan sett för de manliga 1800-talsförfattarna J.L. Runeberg och i viss mån Topelius.¹⁰²

Tidigare har jag visat att 1980- och 1990-talen är en vändpunkt då mängden forskning om de tidiga finlandssvenska modernisterna ökar.¹⁰³ I fråga om doktorsavhandlingar om Edith Södergran (se Diagram 11) sker också en ökning just från 1980-talet framåt, vilket i stort sett motsvarar trenden i Södergranforskningen och sekundärlitteraturen generellt.¹⁰⁴

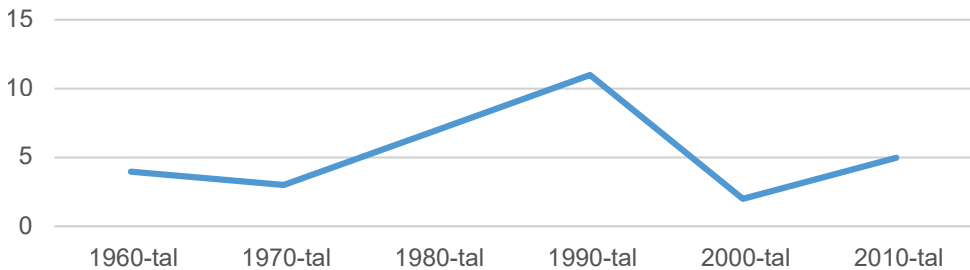
Diagram 11. Antal Finnareferenser till doktorsavhandlingar om Edith Södergran från 1940–2010-talet.

2000-talets första decennium är en höjdpunkt med hela 5 doktorsavhandlingar som behandlar Södergran, varefter en tystare period följer med en avhandling på 2010-talet, och hittills en på 2020-talet.

Magisterarbeten om Södergran förekommer i Finna från 1960-talet framåt, se Diagram 12.

Diagram 12. Antal Finnareferenser till magisterarbeten om Edith Södergran från 1960–2010-talet.

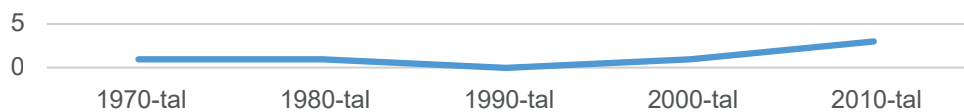

På 1960- och 1970-talen representerar många av arbetena språkvetenskap och stilistik. Från 1980-talet växer antalet lärdomsprov för magister, och 1990-talet är ett rekorddecennium. Från denna period framåt dominerar litteraturvetenskapliga lärdomsprov. Första decenniet av 2000-talet är stillsammare med två magisteravhandlingar, men från 2010-talet finns fem. Hittills hittas också ett magisterarbete från 2020-talet.

Också för andra kända modernister är trenden liknande på så sätt att flera magisterarbeten tillkommer under 1980-talet och 1990-talet.¹⁰⁵ Därefter minskar arbetena i antal. Doktorsavhandlingarna ser däremot ut att öka något i antal från 1990-talet framåt. Gunnar Björling har som nämnt varit mera populär som ämne i doktorsavhandlingar, och han har i första hand behandlats ur ett litteraturvetenskapligt perspektiv.

Även Hagar Olsson har förekommit som ämne i några doktorsavhandlingar under de senaste decennierna, se Diagram 13.

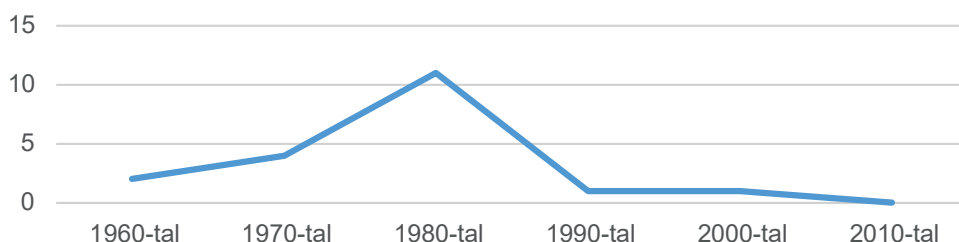
Diagram 13. Antal Finnareferenser till doktorsavhandlingar om Hagar Olsson från 1970–2010-talet.

Den första doktorsavhandlingen i Finna är från 1970-talet. Från 2010-talet finns hela tre doktorsavhandlingar, i en av dessa studeras Olsson vid sidan om andra författare.

Olsson förekommer som ämne i ett par magisterarbeten redan på 1960-talet, se Diagram 14.

Diagram 14. Antal Finnareferenser till magisterarbeten om Hagar Olsson från 1960–2010-talet.

Särskilt populär är Olsson på 1980-talet då det skrivs kring tio lärdomsprov för magister om henne. Därefter minskar mängden. I magisterarbetena fram till 1980-talet är stilistiska och språkliga perspektiv på Olssons produktion vanliga, vid sidan om litteraturvetenskapliga arbeten, men från 1990-talet dominerar litterära perspektiv.

Jag är medveten om att antalet både doktorsavhandlingar och magisterarbeten kring de enskilda författarna inte är särskilt stort per decennium och att man måste utgå från en viss slumpmässighet i variationerna mellan de olika decennierna. Trots att antalen arbeten kan tyckas små och obetydliga, är ändå de enskilda lärdomsproven i sig omfattande arbeten. Kvaliteten på arbetena kan visserligen variera men i regel är redan *en* avhandling om en författare, betraktad som ny forskning – i själva verket *mycket*.

Då man utgår från att studenter själva fått välja ämne också i magisterarbeten från ungefär 1980-talet, är en intressant observation att kurvan för magisteravhandlingar sjunker ganska kraftigt för J.L. Runebergs del under detta decennium, samtidigt som den börjar stiga för de kvinnliga författarna Fredrika Runeberg, Södergran och Olsson. Ser man närmare på tidsfördelningen i lärdomsprov har många av de mera undersökta kvinnliga författarna en liknande utveckling med många arbeten från 1980-talet till tidigt 2000-tal. Förutom denna observation har diskussionen ovan särskilt visat hur arbeten om äldre litteratur överlag minskar, något man även kan observera i fråga om en del andra författare som ingått i min sammanställning.¹⁰⁶ I följande avsnitt återknyter jag till diskussionerna om kunskapsskapande i den akademiska kontexten och sammanfattar resultaten av studien.

Nya vindar, historielöshet – och hur kunskap ges värde

Denna studie har visat exempel på hur lärdomsprov både följer traditionen och bryter ny mark. Den bekräftar många av den tidigare forskningens beskrivningar av utvecklingslinjer, men bidrar också med nyanser och mera detaljerad information om studier kring den svenska litteraturen i Finland 1830–1930. Den visar exempel på olika genealogier i Foucaults mening, där kunskap om nyare litteratur, barnlitteratur och kvinnliga författare vunnit plats och legitimerats. Utifrån ovanstående diskussion utgör 1980-talet en vändpunkt beträffande värderingen av olika kunskaper i universitetsmiljön, som samtidigt genomgår en demokratisering. På flera punkter kan man se samma traditionsbundenhet som i den mera systematiskt studerade sverigesvenska litteraturutbildningen och forskningen, men också nyanser så som doktorsavhandlingarnas betydelse för att fördjupa forskningen kring tidigare bortglömda kvinnliga författare i den svenska litteraturen i Finland. Medan en del resultat i hög grad, men utifrån en mera systematisk metod, bekräftar den tidigare forskningens konstateranden om exempelvis den rikliga forskningen om 1800-talets stora män med J.L. Runeberg i spetsen, utgör den nämnda trenden med doktorsavhandlingar om kvinnliga författare något som bryter mot bilden – samma gäller magisteravhandlingarnas betydelse för forskning kring en del barnlitterära författare samt nyare litteratur.

Det kanske tydligaste resultatet tidsmässigt är den nedåtgående trenden från 2010-talet som tycks gälla äldre författare, i detta fall författare från 1800-talet och det tidiga 1900-talet, eftersom kurvorna i de flesta diagrammen i föregående avsnitt pekar neråt eller hålls på en ganska låg nivå, särskilt i fråga om magisterarbeten. Vissa undantag finns, exempelvis Södergran som fortfarande behandlats återkommande i lärdomsprov. Kurvorna visar i alla fall att skribenterna röjer väg för den nyare litteraturen och rör sig allt längre från den äldre forskningens fokus på 1800-talslitteratur och J.L. Runeberg. Här verkar en förändring ha skett relativt snabbt i forskningen kring den svenska litteraturen i Finland. Den nyare litteratur som studeras kan också innehålla verk och författare som faller utanför tidsavgränsningen i denna studie, så som samtidslitteratur, liksom annan litteratur än den svenska i Finland. Denna aspekt kommer jag att studera närmare i min kommande artikel om nyare lärdomsprov.

Att arbeten om äldre litteratur minskar i antal kan väcka farhågor om historielöshet. Den äldre litteraturen verkar ändå hålla ställningarna bättre som ämne i doktorsavhandlingar. Det kan delvis kopplas till den tidigare nämnda uppfattningen om att de som går vidare till forskarstudier kan uppleva att de behöver välja ett mera legitimerat ämne. Mot bakgrund av Foucaults kunskapsdiskussion påminner detta om att universitetet och den akademiska världen inte enbart är ett maktcentra med monopol på att definiera kunskap,¹⁰⁷ utan också en plats för interna maktkamper, kamper för att positionera och etablera sig själv.

Som jämförelse kan man se närmare på alla ämnen för nyare doktorsavhandlingar i nordisk litteratur vid Helsingfors universitet (HU) och litteraturvetenskap vid Åbo Akademi (ÅA), där den svenska litteraturen i Finland har en stark ställning i undervisning och forskning. Från år 2010 har 13 doktorsavhandlingar lagts fram i nordisk litteratur vid HU och 9 i litteraturvetenskap vid ÅA.¹⁰⁸ Litteratur från 1700 och 1800-tal behandlas visserligen i endast en av dessa, medan ett par avhandlingar kombinerar litteratur under olika perioder, med början på 1800-talet och fram till 1900- och 2000-tal. Sju arbeten behandlar den tidigare delen av 1900-talet. Modernismen och mellankrigstiden, är alltså den mest utforskade perioden i doktorsavhandlingarna.¹⁰⁹ Ytterligare sex avhandlingar fokuserar litteratur (främst) från den senare delen av 1900-talet, och fyra avhandlingar fokuserar främst 2000-talslitteratur. Det kan också nämnas att kvinnliga författare dominerar som ämne i de avhandlingar som fokuserar ett eller några enskilda författarskap (6 manliga författare, 12 kvinnliga författare).

Torsten Pettersson skriver att det är karakteristiskt att skola, förlag och medier idag riktar in sig på nyare litteratur och att det är viktigt att litteraturvetenskapen fortsätter odla det historiska perspektivet.¹¹⁰ Bristen på arbeten om äldre författare just på magisternivå betyder att de historiska perspektiven i mindre grad sipprar ut i samhället utanför akademien, via de lärare, bibliotekarier, kulturredaktörer och andra som avlagt en magister i exempelvis litteratur eller språk, men som inte blir forskare.

Ett minskat intresse för äldre litteratur behöver ändå inte tolkas som att forskningen kring författarna dött ut för gott. För att belysa detta kan man se tillbaka på de mindre kända kvinnliga 1800-talsförfattarna som behandlats i enstaka arbeten på 1960–1970-talen, men är rätt osynliga i lärdomsprov från 1980-talet. Från 1990-talet finns igen åtminstone fyra magisterarbeten om Wendla Randelin, Marie Linder, Aina (Edith Forssman) och Alexandra Gripenberg. Detta visar på att tysta perioder har förekommit också tidigare, men följts av mera aktivitet, kanske då man hittat nya infallsvinklar på författarskapen. Delvis kan minskningen av lärdomsprov om äldre litteratur också kopplas ihop med trenden att språkvetenskapliga arbeten kring vissa av författarskapen har minskat i antal.

Här i avslutningen kan man också återknyta till begreppet databassynlighet. Utifrån de luckor jag beskrivit i databaserna vad gäller särskilt magisterarbeten kan man reflektera över hur synliga och tillgängliga lärdomsproven är – och hur det påverkar kunskapscirkulationen. Brister i sökbarhet och synlighet bidrar till ett osynliggörande av arbetena, sätter hinder för kunskapscirkulationen och bidrar till kunskapsförlust.

Valet av ämne och studieobjekt för avhandlingen, oavsett om det görs av en student, doktorand eller lärare, kan ses som ett av de viktiga moment där olika former av kunskap, utifrån Foucaults beskrivning, skapas och legitimeras – till exempel vilka författarskap det anses värt att ha kunskap om. Ser man på den äldre forskningen tycks den

studerade författarens status ha legitimerat kunskapen. Ett extremt exempel på detta, också om man ser på forskningen i stort, är den nitiska forskningsmödan och massiva sekundärlitteraturen kring J.L. Runeberg, där all slag kunskap om nationalskallden getts ett värde, man har studerat hans bruk av allt från alkohol till adjektiv. Också Topelius, och i senare tid modernisterna, är exempel på författare som det ansetts värdefullt att ha kunskap om. Kunskapen om nyare litteratur, kvinnliga författares verk, barnlitteratur och litteratur som avviker från ”högspråket” har långsamt fått ett större värde, och under det senaste decenniet tycks tvärtom den äldre litteraturen ganska raskt ha fått mindre plats. Syftet i artikeln har varit att se på mönster och utvecklingslinjer i forskningen kring den svenska litteraturen i Finland 1830–1930, och de här beskrivna utvecklingslinjerna utgör ett dominerande mönster. Från en forskningskultur som till stor del handlat om att fördjupa sig i och befästa de erkända storheterna, det ”höga”, stilbildande och normerande – handlar forskningskulturen idag i högre grad om att lyfta de bortglömda och mindre värderade samt om en synliggörande ambition beträffande det som placerats i marginalen.

NOTER

- 1 Svenska litteratursällskapet i Finland har stött den forskning som ligger till grund för artikeln med medel ur Ragnar, Ester, Rolf och Margareta Bergboms fond, Ingrid, Margit och Henrik Höjers donationsfond I och Selma, Ingrid och Lars Wasastjernas fond. Forskningen har också stötts av Otto A. Malms donationsfond. För närvarande är jag anställd i projektet Doldisarna. Litteratursociologiska nedslag bland aktörer och delfält inom den svenska litteraturen i Finland 1830–2023 med finansiering av Svenska kulturfonden.
- 2 Detta behandlas närmare i avsnittet om informationskällor, metod och material.
- 3 Ulf Malm, ”När litteraturhistoria med poetik blev litteraturvetenskap. Påbyggnadsuppsatser i ämnet vid Uppsalainstitutionen 1965–1975”, i *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1975* (Acta Universitatis Upsaliensis. Historia litterarum 25), red. Bengt Landgren, Uppsala 2005, s. 395.
- 4 Hanne-Lore Andersson, *Doxa & debatt. Litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000*, Göteborg & Stockholm 2008, s. 132–133. Olli Löytty, ”Kirjallisuudentutkimuksen yhteiskunnallisuudesta: traditioita, disipliinejä ja paradigmoja”, *Avain. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, 2022:3, s. 64–75, här s. 66.
- 5 Jfr Michael Gustavsson, ”Litteraturteorins expansion. Svenska doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap 1976–1995”, i *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947–1975* (Acta Universitatis Upsaliensis. Historia litterarum 25), red. Bengt Landgren, Uppsala 2005, s. 596. Se även Löytty 2022, s. 66, 68, Andersson 2000, s. 59–103, Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, *Hamlet eller Hamilton? Litteraturvetenskapens problem och möjligheter*, Lund 2007, s. 63–66.

- 6 Löytty 2022, s. 73–74.
- 7 Paula Havaste, Lasse Koskela ja Hilikka Lippu, *Opinnäytebibliografia. Kirjallisuusaineiden sivulaudatur, pro gradu- ja lisensiaatintyöt 1.1.1971–30.5.1987* (Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 1), Helsinki 1987; *Opinnäytteiden bibliografia*. Luettelo Helsingin yliopistossa, Turun yliopistossa ja yhteiskunnallisessa korkeakoulussa vuoteen 1956 mennessä humanististen tieteiden aloilta laadituista tutkielmista, toim. Kaija Kärmeniemi, Helsinki 1959.
- 8 Yrjö Varpio, *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia*, Porvoo 1986, s. 124–143.
- 9 Varpio 1986, s. 160, 184. Det bör nämnas att den allra äldsta litteraturforskningen, vid tiden då den litterära kulturen i Finland var liten, nästan helt fokuserade på utländsk litteratur, till en början med strikt fokus på antiken. Se Varpio 1986, s. 168–178.
- 10 Varpio 1986, s. 128.
- 11 Erkki Sevänen, *Vapauden rajat. Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939*, Helsinki 1994, s. 298.
- 12 Se särskilt Sevänen 1994, s. 288–294, 296; Agneta Rahikainen, ”Runeberg, mannen och fosterlandet. Några synpunkter på Svenska litteratursällskapet och Runebergskulten”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 2010, s. 247–262; Päivi Lappalainen, ”Isän ääni. Kirjallisuushistoriamme ja patriarkaalin ideologia”, i *Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus*, toim. Pirjo Ahokas & Lea Rojola, Turku 1990.
- 13 Anna Biström, ”Forskarnas favoriter och det stora utforskade. En grovgenomgång av finländska skönlitterära författare på svenska 1830–1930 och deras synlighet i databasreferenser och sekundärlitteratur”, *Samlaren* 2021, se t.ex. s. 205 och 215, <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-469532>; Anna Biström, ”Databasernas synliga, osynliga och synliggjorda. Genusperspektiv på Finlands svenskspråkiga litteratur 1830–1930”, *Tanke/världar. Studier i nordisk litteratur*, tillägnade Kristina Malmio, red. Hilda Forss, Hanna Lahdenperä & Julia Tidigs (Nordica Helsingiensia 61), Finskugriska och nordiska avdelningen, Helsingfors universitet 2022a, se t.ex. s. 253, 256–258, <https://doi.org/10.31885/978951515069>.
- 14 Biström 2021 och Biström 2022a.
- 15 Louise Vinge, ”Har litteraturforskningen en damavdelning?”, *Lunds universitet meddelar*, 1975:16, s. 25–28; Anna Nordenstam, ”Forskning i långsam förvandling. Kvinnliga litteraturhistoriker i belysning”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1996:3–4, s. 76–88.
- 16 Se vidare Nordenstam 1996, s. 81–85.
- 17 Malm 2005.
- 18 Kanon definieras av Malm snävt som verk och författare som återfinns på ämnets kurslistor under den studerade perioden.
- 19 Malm 2005, s. 404.
- 20 Gustavsson 2005.
- 21 Marta Ronne, ”Kvinnliga studenter i litteraturhistoria 1900–1940. Studier, examina och kunskapssyn”, i *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundersökning 1947–1975* (Acta Universitatis Upsaliensis. Historia litterarum 25), red. Bengt Landgren, Uppsala 2005, s. 695–696.

- 22 Andersson 2008, s. 45.
- 23 Andersson 2008, s. 190–203.
- 24 Forslid & Ohlsson 2007.
- 25 Forslid & Ohlsson 2007, s. 12–16, 63–72.
- 26 Anna Williams, *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 35), Möklinta 1997.
- 27 *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg, Möklinta 2013.
- 28 Se Torsten Pettersson, "Litteraturvetenskapen i framtiden. Från kanoncentrerad subaltern till litterärt medveten samhällsaktör", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 2021:3–4, s. 246–265, här s. 249–252, <https://doi.org/10.54797/tfl.v51i3-4.1675>.
- 29 Anna Bohlin, "Snövit tur och retur", i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg, Möklinta 2013, s. 89–99, här s. 95; Ebba Witt-Brattström, "Kanonforskare och postfeminister", i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg, Möklinta 2013, s. 311–313.
- 30 Lisbeth Larsson, "Historieskrivningens utmaningar", i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg, Möklinta 2013, s. 31–39.
- 31 Se t.ex. Claudia Lindén, "Hur skriver feminister genushistoria? Metaforik och temporalitet i samtida svensk feministisk historiografi", i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg, Möklinta 2013, s. 77–88; Witt-Brattström 2013.
- 32 Katherine Bode, *A World of Fiction. Digital Collections and the Future of Literary History*, Ann Arbor 2018, s. 26–31.
- 33 Philipp Sarasin, "Was ist Wissensgeschichte?", *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der Deutschen Literatur* 36, 2011:1, s. 159–172, <https://doi.org/10.1515/iasl.2011.010>; Johan Östling, David Larsson Heidenblad, Erling Sandmo, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg, "The History of Knowledge and the Circulation of Knowledge. An Introduction", i *Circulation of Knowledge. Explorations in the History of Knowledge*, red. Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari Nordberg, Lund 2018, s. 9–33, här t.ex. s. 9–17. Det kan noteras att Sarasin inleder sin artikel med en jämförande diskussion där litteraturvetenskap ställs mot historievetenskap. Som jag uppfattar det, knyter Sarasin något ensidigt litteraturvetenskap till studie av texten i sig, vilket inte motsvarar dagens litteraturforskning eller litteratursociologi. Jag anser att diskussionerna kring kontextualisering och det processuella i kunskap är relevanta även i litteraturvetenskap.
- 34 Helge Jordheim, "The Printed work as a Site of Knowledge circulation. Dialogues, Systems, and the Question of Genre", i *Circulation of Knowledge. Explorations in the History of Knowledge*, red. Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari Nordberg, Lund 2018, s. 232–253, här s. 232–233.

- 35 Biström 2021, s. 192–193.
- 36 Katherine Bode, *Reading by Numbers: Recalibrating the Literary Field*, London, New York & Delhi 2014, s. 13–25.
- 37 Bode 2014, s. 4.
- 38 Richard Jean So, "All Models are Wrong", *PMLA/Publications of the Modern Language Association of America* 132, 2017:3, s. 668–673, här särskilt s. 671, <https://doi.org/10.1632/pmla.2017.132.3.668>.
- 39 Michel Foucault, "Society Must Be Defended". *Lectures at the Collège de France 1975–1976*, New York 2003, s. 6–11.
- 40 Foucault 2003, s. 178–179.
- 41 Foucault 2003, s. 9
- 42 Foucault 2003, s. 181–183.
- 43 Birgitta Holm, "Litteraturvetenskaplig genusforskning i går och i morgon", i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg, Möklinta 2013, s. 17–30, här s. 17–19, 22–25.
- 44 Se t.ex. Holm 2013, s. 17–19; Anna Nordenstam, "Money, money, money! Om pengars och platsers betydelse för den tidiga kvinnolitteraturforskningen i Sverige", i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg, Möklinta 2013, s. 40–49, här s. 42–47.
- 45 Holm 2013, s. 19, 25.
- 46 Larsson 2013, s. 34.
- 47 Bohlin 2013, särskilt s. 89–91, 93–95.
- 48 Se t.ex. Richard Jean So, *Redlining Culture: A Data History of Racial Inequality and Postwar Fiction*, New York 2021, s. 180; So 2017, s. 88–89; Karl Berglund, "Killer Plotting. Typologisk intriganalys utifrån fjärläsningar av 113 samtida svenska kriminalromaner", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 2017: 3–4, s. 41–68, här s. 63–64, <https://ojs.ub.gu.se/index.php/tfl/article/view/4254/3447>.
- 49 Biström 2021, s. 216–231.
- 50 Relevanta med tanke på tidsavgränsningen i min studie är följande delar av verket: *Suomen kirjailijat. Finlands författare. Writers in Finland 1809–1916*, red. Maija Hirvonen, Helsingfors 1993 och *Suomen kirjailijat. Finlands författare. Writers in Finland 1917–1944* red. Hannu Launonen, Helsingfors 1981.
- 51 För de tidigare artiklarna (Biström 2021 och Biström 2022a) gjordes genomgång av mängden träffar/referenser till akademisk och annan sekundärlitteratur i sökningar i samlingsdatabasen Finna med författarnas namn som ämne. Jag beaktade då också träffresultat i Fennica (Nationalsamlingen) och referenser till sekundärlitteratur i tryckta bibliografier i *Suomen kirjailijat*, och gjorde en del utblickar mot dessa.
- 52 Finna (finna.fi), information om söktjänsten, "Finna.fi – Kulturella och vetenskapliga skatter på samma adress". https://finna.fi/Content/about_finnafi (17.5.2022) och "Finna – en helhet bestående av söktjänster". <https://finna.fi/Content/about?lng=sv> (17.5.2022).
- 53 Jag har beaktat att pseudonymer inte alltid stämmer överens med den biografiska författarens kön, vilket ofta framgår i bibliografierna. Att ta ställning till författarnas verkliga ge-

- nusidentitet vore svårt, då materialet är stort och dokumentationen särskilt om de mindre kända författarna är knapp. Idén att tala om könskategorier snarare än genus fick jag på en gästföreläsning med sociologen Jane Elliott, ”Constructing gender and understanding inequality in qualitative and quantitative research”, arrangerad av Helsinki Inequality Initiative & Institutet för Humaniora och Samhällsvetenskap vid Helsingfors universitet, 9.6.2023.
- 54 Kristina Malmio, ”Finland-Swedish Minority Literature: Social, Economic, Cultural and Literary Aspects”, i *Ways of Being in the World: Studies on Minority Literatures*, red. Johanna Laakso, Wien 2020, s. 29–47, här s. 29.
- 55 Skönlitterärt verk har i studien en bred innebörd som inkluderar t.ex. essäer, reseskildringar, memoarer, men inte översättningar av andra författares verk eller litteraturhistoriska verk (som också finns i bibliografierna).
- 56 Det gäller Santeri Alkio, Santeri Ivalo, A.V. Koskimies, Larin-Kyösti, F.E. Sillanpää, Minna Canth, och de relativt flitigt omskrivna Isa Asp, Arvid Lydecken, Marja Salmela, Abraham Poppius och Eliel Aspelin-Haapkylä. Utelämnandet av metodiska skäl ska inte ses som en uteslutning av författarna ur kategorin författare på svenska i Finland. Man kan påminna om hur författares flerspråkighet osynliggjorts utifrån nationsbyggets enspråkighetsideologi, se Heidi Grönstrand, ”Från flerspråkighetsforskning till enspråkighetsforskning?”, *Finsk Tidskrift*, 2014:3–4, s. 47–58, http://www.finsktidskrift.fi/wp-content/uploads/2018/02/ft_34_2014_arkiv.pdf.
- 57 Bernard Lahire, ”The Double Life of Writers”, *New Literary History* 41, 2010:2, s. 443–468. Vidare om författarnas olika roller, se även Biström 2021, s. 193–194.
- 58 I bibliografierna kan man räkna med ett visst bortfall beträffande litteratur utkommen i annat än bokform, liksom man får räkna med en viss ojämnhet i Finna-resultaten beträffande mindre omfattande eller äldre titlar och studier där författaren inte utgör huvudmål. Närmare information om de tryckta bibliografiernas urvalsprinciper finns i anvisningar till läsare eller redigeringsprinciper i inledningen till böckerna. Se även Sevänen 1994, s. 43–45 samt bilaga 1. Om innehåll och bortfall i bibliografin och databaserna, se även Biström 2021, s. 194–200.
- 59 I enstaka fall finns författarens namn som ämne fast författaren har en ganska marginell roll i arbetet, men det påverkar inte mina resultat på ett avgörande sätt.
- 60 Laudaturavhandling i tidigare examensfordringar är avhandling som ingår i ett ”pro gradu-prov” eller motsvarande avhandling i ett biämne.
- 61 För de författare som gett endast en referens överlag i Finna har jag har i stället gjort en vanlig ämnessökning för att kontrollera om referenserna gäller lärdomsprov som motsvarar de här nämnda kriterierna. En stor grupp författare har i min tidigare genomgång gett o Finnareferenser överlag, varvid inte heller lärdomsprov hittats.
- 62 Exempelvis har Otto Höijer, med en relevant Finnareferens totalt, behandlats (vid sidan av andra författare) i en licentiatavhandling.
- 63 Det är visserligen osäkert om så alltid sker.
- 64 *Opinnäytteiden bibliografia* 1959; Havaste, Koskela & Lippu 1987.

- 65 Delvis kan luckorna förklaras av att den tryckta bibliografin omfattar arbeten i ett begränsat antal läroämnen.
- 66 Arbetena i Finna från denna period är flera än i den tryckta bibliografin som endast beaktar litteraturvetenskapliga arbeten.
- 67 Se t.ex. Biström 2021, s. 200.
- 68 *Filosofikandidaattitutkinnon vaatimukset, Filosofisen tiedekunnan Historiallis-kielietieteellisessä Osastossa* 1923, Helsingin yliopisto, Helsinki 1923, s. 3; *Helsingin yliopiston Filosofisen tiedekunnan Historiallis-kielietieteellisen Osaston tutkintovaatimukset* 1951, Helsinki 1951, s. 3.
- 69 Se t.ex. ”Magisteravhandling i nordisk litteratur (30 sp)”, Studieinformation i systemet Sisu, Helsingfors universitet, <https://sisu.helsinki.fi/student/courseunit/otm-983a3bce-5bbf-4125-93f8-ad5f81f39558/brochure> (20.4.2023); ”LI00BM79 Avhandling pro gradu i litteraturvetenskap, 30 sp”, *Studiehandbok 2022–2024*, Åbo Akademi, <https://studiehandboken.abo.fi/sv/kurs/LI00BM79/8352?period=2022-2024> (20.4.2023); ”KOTK1630 Pro gradu -tutkielma, kotimainen kirjallisuus, 40 op”, *Opinto-opas 2022–2024*, Turun yliopisto, <https://opas.peppi.utu.fi/fi/opintojakso/KOTK1630/7160?period=2022-2024> (20.4.2023); ”Arviointikategoriat ja arvosanakuvaukset”, *Opinto-opas 2022-2024*, Turun yliopisto, https://utuguides.fi/ld.php?content_id=31773405 (20.4.2023). Denna diskussion baseras på genomgång av ett urval studiehandböcker från olika tider vid några universitet i Finland. Av utrymmesskäl görs här endast några nedslag.
- 70 Helsingfors universitetets intranäts instruktioner för studerande, Avhandling och mognadsprov i magister och licentiatprogrammen, <https://studies.helsinki.fi/instruktioner/artikel/avhandling-och-mognadsprov-i-magister-och-licentiatprogrammen> (3.4.2023).
- 71 Bo Lindberg, *Disputation, dissertation, avhandling. Historien om en genre* (KVHAA, Historiska serien 40), Stockholm 2022, s. 223–242.
- 72 I studien talar jag ofta om *antal tillfällen* då en författare finns som ämnesord i referensen till ett lärdomsprov, vilket inte är helt parallellt med *antal avhandlingar* i jämförelser mellan olika författare, eftersom vissa avhandlingar behandlar flera författare. Det utrymme författaren får i en avhandling varierar också.
- 73 Jfr Biström 2021, s. 208–211.
- 74 Jfr Biström 2021, s. 208–211 och 216.
- 75 Biström 2022a, s. 253.
- 76 I studien som helhet har jag hittat 190 kvinnor och 433 män; för fyra författare har jag inte kunnat avgöra om personen haft ett manligt/kvinnligt namn utifrån tillgängliga uppgifter.
- 77 För de författare som behandlats i doktorsavhandlingar är antalet tillfällen detta sker i medeltal cirka 2,4 för kvinnor och cirka 3,3 för män.
- 78 Foucault 2003, s. 6–11.
- 79 I artikeln använder jag ”generation” som beteckning för författare födda under samma decennium.
- 80 Antalet stannar under tio författare per födelsedecennium, med undantag för författare födda på 1870-talet som visar en svag topp (12 författare). En förklaring till detta är att för-

- fattare födda på 1870-talet är den som helhet största generationen i min studie, se Biström 2021, s. 202–204.
- 81 Jfr Biström 2021, s. 203–206. Här måste man beakta att antalen referenser som helhet är större i den tidigare studien eftersom den handlar om sekundärlitteratur i bredare bemärkelse, varför antalet träffar är större trots att trenden är mindre tydlig i proportion till materialets omfattning.
- 82 Jfr Biström 2021, s. 203–206.
- 83 I fråga om doktorsavhandlingar är Olsson och Fredrika Runeberg jämnstarka i antal avhandlingar.
- 84 Anna Biström, ”Den närläsande litteraturvetenskapens möten med siffror och maskiner – och ett forskningsexempel utifrån finländsk litteratur på svenska mellan 1830 och 1930”, *Finsk Tidskrift* 2022b: 3–4, s. 85–95, här s. 91–93, http://www.finsktidskrift.fi/wp-content/uploads/2022/06/FT_3-4_2022_webb_highres.pdf (7.11.2023).
- 85 Se t.ex. Anna Tomi, ”Profet eller arvinge? Gunnar Björling och modernismens figurativa landsflyktning”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 2017, s. 21–48, här s. 21–23; Rahikainen 2010, s. 256.
- 86 Se vidare Biström 2022b, s. 90–93 där jag behandlat trenderna för dessa författare lite närmare.
- 87 För de författare som behandlats i magisterarbeten är antalet tillfällen där de förekommer som ämne i medeltal cirka 4,3 för kvinnliga författare och 5,1 för männen.
- 88 Om Kerstin Söderholm har jag i min senare genomgång av avhandlingar pro gradu från de senaste åren hittat ytterligare ett arbete.
- 89 Åtminstone von Mickwitz har visserligen diskuterats i en doktorsavhandling från 2000-talet, men hör inte till det huvudsakliga materialet i den.
- 90 Biström 2021, s. 213; Biström 2022a, s. 258–259.
- 91 Beträffande Nanny Hammarström kan det noteras att Jan Hansson i ett omfattande examensarbete lyfter fram ytterligare en avhandling pro gradu där Hammarström behandlats, utöver den avhandling jag hittat i mina sökningar. Det arbete som Hansson nämner hittas också i Finna, men utan Nanny Hammarströms namn som ämne. Av rubriken att döma handlar det om en översiktlig behandling av finlandssvensk barnlitteratur under en längre period. Hanssons egen uppsats utgör givetvis också ett ytterligare arbete om Hammarström. Eftersom det handlar om en uppsats vid ett svenskt universitet hittas den inte i Finna, då Finna som nämnt främst noterar finländska magisteravhandlingar. Se Jan Hansson, *Nanny Hammarström i liv, text och reception – en biografi*, Examensarbete i Litteraturvetenskap, Mittuniversitetet 2023, om avhandlingar pro gradu se s. 16, <https://miun.diva-portal.org/smash/get/diva2:1791651/FULLTEXT01.pdf> (8.11.2023).
- 92 Gustavsson 2005, s. 452.
- 93 Se t.ex. Bohlin 2013, s. 90–91; Larsson 2013, s. 35–36; Maria-Liisa Nevala; ”Teoksen synty”, i *”Sain roolin johon en mahdu”*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*, red. Maria-Liisa Nevala, Helsinki 1989, s. 14–15; Lappalainen, 1990, s. 75. Se även Williams 1997, s. 144 om att kvinnolitteraturhistoriens mål inte alltid är kanonförnyande.
- 94 Foucault 2003, s. 6–11.

- 95 Gustavsson 2005, s. 455.
- 96 Detta var en tanke som utvecklades i ett samtal med en avhandlingsförfattare som på 1960-talet skrivit om ett mindre känt författarskap, telefonsamtal 17.5.2023.
- 97 Biström 2021, s. 209–210; Se även Rahikainen 2010, s. 250–255; Sevänen 1994, s. 290–293.
- 98 Informationen om konjunkturer sammanställdes hösten 2022 och början av 2023, senare än övergripande data sammanställdes. Små förskjutningar har skett i antalen avhandlingar i sökningarna.
- 99 I den tryckta bibliografin över magisterarbeten hittas ytterligare ett par lärdomsprov från 1920-talet.
- 100 I den tryckta bibliografin finns ytterligare några magisteravhandlingar från tidigare delen av 1900-talet.
- 101 Från samma tider finns doktorsavhandlingar som behandlar Maria Kraftman, Marie Linder, Charlotta Falkman, Ina Lange, Wendla Randelin, Wilhelmina Carstens och Alexandra Gripenberg. Det finns också några magisterarbeten om t.ex. Alba Ödegård, Maria Kraftman och Emilie Björkstén.
- 102 Augusta Lundahl, Gerda Mickwitz och Maria Kraftman har förekommit som ämne i tre magisterarbeten från 2010-talet, och Adelaïde Ehrnrooths roll som samhällspåverkare har behandlats i en doktorsavhandling, men i övrigt har jag inte hittat lärdomsprov om de kvinnliga 1800-talsförfattarnas litterära produktion. Ett lärdomsprov från 2010-talet finns om Hanna Frosterus-Segerstråles bildkonstnärliga verksamhet, respektive Alli Tryggs samhälleliga verksamhet.
- 103 Biström 2021, s. 210–211.
- 104 Biström 2021, s. 210.
- 105 Jfr även Biström 2021, s. 211.
- 106 Se Biström 2022b, s. 91–93.
- 107 Jfr Foucault 2003, s. 9.
- 108 Flera av avhandlingarna i nordisk litteratur ingår i listan över tidigare publicerat i nyare delar av serien Nordica Helsingiensia. Jag har kompletterat listan från 2010 framåt i Excel. Doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi från 2010 framåt har jag hittat här: ”Licentiat och doktorsavhandlingar 2002-”, informationen om Litteraturvetenskap på Åbo Akademis hemsida, <https://www.abo.fi/litteraturvetenskap-forskning-och-forskare/licentiat-och-doktorsavhandlingar-2002/> (9.11.2022).
- 109 Också i mitt huvudsakliga material ser man en viss ökning i antalet doktorsavhandlingar om modernister.
- 110 Pettersson 2021, s. 249–252.

ABSTRACT

Anna Biström, Scandinavian Literature, University of Helsinki

“The production of knowledge and choice of subject – masters’ and doctoral theses about older Finland-Swedish authors”

The aim of the article is to study patterns and progress lines concerning the amounts of masters’ and doctoral theses found about Finland-Swedish authors who have been publishing literary works 1830–1930. The study builds upon quantitative data based on information in bibliographies and library databases, especially Finna (finna.fi). The article takes one of its theoretical starting points in Michel Foucaults theory about subjugated knowledges and genealogies (*“Society Must Be Defended”*. *Lectures at the Collège de France 1975–1976*, 2003). The choice of subject for theses, can be seen as one of the instances, where knowledge is produced and legitimized. Against the background of former research, the study shows examples of both tradition and pioneering work, introducing new authors and categories of literature into the field of research. For instance, the study shows that doctoral theses have been one important arena for knowledge about formerly forgotten female authors, while newer literature and children’s literature have been more frequent as subjects in masters’ theses. The study also shows there is an overall decline in theses about older literature.

Keywords: Finland-Swedish Literature, literary studies, masters’ theses, doctoral theses, knowledge